

Universiteit Antwerpen
Faculteit Sociale Wetenschappen

MASTERPROEF

Academiejaar 2021 – 2022

EEN VROUWELIJKE GLIMLACH OF EEN MANNELIJK HANDGEBAAAR?

Een kwantitatieve inhoudsanalyse naar het non-verbale gedrag van mannen en vrouwen in Vlaamse debatprogramma's

Julie Verschueren

Master in de Politieke Communicatie

Promotor: Prof. dr. K. De Swert

Medebeoordelaar: Prof. dr. J. Sevenans

Masterproef voorgelegd met het oog op het behalen van de graad van
Master in de Politieke Communicatie

Studentnummer 20181359

Abstract

This thesis is interested in the differences between men and women in their non-verbal communication skills. Existing literature makes it clear that a distinction can be made between some characteristics that can be classified as more feminine, others as more masculine. In this thesis four different Flemish debating programs are being researched. It is a very interesting context, because most of the previous research around the subject of non-verbal gender differences has been done in presidential debates.

The method that has been used is a quantitative content analysis, where a coding scheme was build based on previous research that already characterizes the non-verbal communication style of women and men. The exact research question is: “in what way are there non-verbal communication differences between men and women?”. There are seven variables that are investigated dispersed over three research questions.

For some variables the results show similar things to what previous research also noted. Women smile more, also for the variable nodding they do score higher. Hand gestures show a similar trend: women use more small movements and men more big ones. There is not a lot of anger displayed in the debates, as opposed to other research. Finally, eye contact is mostly made by men but there are differences between eye contact with the moderator and eye contact with other participants of the debates.

Key words: non-verbal communication, gender differences, content analysis, Flemish debating programs

Dankwoord

Wat een jaar. Corona wat meer op de achtergrond, lessen terug op de campus en een iets of wat normaal studentenleven. Mijn masterjaar, waarin de effecten van corona nog merkbaar waren, maar waar het niet altijd meer zo overheersend was als de afgelopen jaren. Het was een jaar met interessante vakken, een enorm leerrijke stage en dan nu deze thesis als kers op de taart. In dit dankwoord wil ik graag een aantal mensen nadrukkelijk bedanken. Allereerst mijn promotor, professor De Swert, voor zijn hulp en goede raad. Altijd heel kalm, ondanks mijn vele paniekerige vragen. Daarnaast ook mijn gezin en mijn lief, voor hun niet aflatende steun. Geen enkele vraag was te veel, geen paniekaanval die we niet samen konden doorkomen en de kribberige opmerkingen ten tijde van hoge stressniveaus namen ze er ook allemaal bij. Ik weet niet wat ik zonder hen gedaan zou hebben. Tot slot ook een dankjewel aan mijn vrienden en medestudenten. Voor het pingpongen van ideeën, de theepauzes en vooral omdat ze ervan overtuigd waren dat ik dit zou kunnen.

Het was een ongelooflijk jaar, dat ik met deze thesis op een mooie manier wil afsluiten.

Julie Verschueren

Inhoud

Abstract	2
Dankwoord	3
Inleiding	5
Literatuurstudie	9
Politiek debat en politieke debatprogramma's	9
Non-verbale communicatie.....	10
Conclusie	15
Methoden	16
Kwantitatieve inhoudsanalyse	16
Methodologische bedenkingen.....	17
Datamateriaal.....	20
Dataselectie & -verzameling	22
Codeboek	24
Data-analyse.....	27
Resultaten.....	29
OVa: handgebaren	31
OVb: mimiek.....	32
OVc: hoofdgebaren.....	34
Discussie en conclusie	37
Bibliografie.....	45
Bijlagen	49
Bijlage 1: uitgewerkt codeboek.....	49
Bijlage 2: Tabel datamateriaal.....	52
Bijlage 3: kruistabel met variabelen van OVb en OVc	53

Inleiding

Gender in de politiek, het is en blijft een onderwerp dat relevant is ook vandaag de dag nog. Want we mogen dan wel denken dat in onze maatschappij vandaag de dag het goed gesteld is met de vrouwenrechten, en dat is op zich ook zo, dat betekent niet er niets meer over te zeggen valt.

Vandaag de dag leven we in een super diverse maatschappij, en toch zijn we bijlange na nog niet allemaal gelijk. En ook mannen en vrouwen zijn dat nog niet. Het boek 'De Zeven Vinkjes' toont op een luchtige manier hoe sommige zaken nog steeds evidenties zijn, en hoe bepaalde zaken ervoor zorgen dat sommige mensen nu eenmaal meer bevoorrecht zijn dan anderen

Een man zijn in onze samenleving, het is nog steeds iets dat kan zorgen voor een meer bevoorrechte positie. En moeten we dat zomaar voor lief nemen, de boel de boel laten? Dat denk ik zeker weten niet. Het is ongelooflijk hoe in een samenleving van ontwikkelde mensen toch nog zo'n basisongelijkheid blijft steken. En dan komen daar in onze hyperdiverse maatschappij nog eens veel meer verschillende groepen bij, die allemaal hun zeg willen doen. Iedereen wilt zich gerepresenteerd voelen, wil gelijke kansen krijgen en gelijke rechten hebben. En dat is niet meer dan normaal. Om die reden blijft onderzoek naar de verschillen tussen mannen en vrouwen nodig. Omdat meer weten, meer leren over elkaar ook kan leiden tot meer begrijpen. En meer begrijpen brengt ons dichter bij elkaar.

Op de werkvloer, maar ook in de politiek bestaat er nog steeds zoets als een glazen plafond. Nog steeds is het voor vrouwen in onze maatschappij moeilijker om hogere posities in het bedrijfsleven of in de politiek te bereiken (Folke & Rickne, 2016). De samenleving is er wel degelijk op vooruit gegaan, maar op de perfecte plaats zijn we nog niet aangekomen. Dat glazen plafond mag kapot. En volgens cijfers zijn we ook beter bezig, zijn er meer vrouwen die in de politiek stappen, en zijn er meer vrouwen die ook topfuncties kunnen bekleden. Denk maar aan Sophie Wilmès, eerste vrouwelijke premier in dit land (Paelinck et al., 2020). Of denk aan de regering De Croo, een regering met evenveel mannen als vrouwen (Decre & Willems, 2020).

Ons politiek landschap is sterk geëvolueerd en er zijn al enorme stappen gezet om meer vrouwen in de politiek te krijgen. Zo kennen we in België een systeem van quota's waardoor bepaalde regels van kracht zijn over de verdeling van mannen en vrouwen op bijvoorbeeld

kieslijsten. De ingrepen, en mogelijks ook wel het ontwikkelde besef in de samenleving zorgen ervoor dat er vandaag de dag meer vrouwen in de politiek aanwezig zijn dan vroeger (Devroe et al., 2022).

Politici zijn deze dagen zeer vaak op televisie te vinden. Naast de typische nieuwsuitzendingen waar men regelmatig een politicus in uitnodigt om bepaalde zaken te komen uitleggen, zijn er ook andere programma's op televisie te zien waar politici een platform krijgen. In Vlaanderen zijn er zo een aantal programma's die al geruime tijd meegaan en waar regelmatig debatten tussen verschillende politici georganiseerd worden. Ook komen daar soms ook hooggeplaatsten van belangengroepen aan bod of professoren om wetenschappelijke duiding te geven bij bepaalde fenomenen. In het vervolg van deze thesis zal naar dit soort programma's steeds verwezen worden met de term '(politieke) debatprogramma's'. Het gaat hier om volgende programma's: De Zevende Dag, Terzake, De Afspraak en de Afspraak op Vrijdag. Deze vier programma's zijn vaste waarde op de openbare omroep en zullen dus bekeken worden in dit onderzoek.

De onderzoeksvraag heeft zowel een maatschappelijke als een wetenschappelijke relevantie. Maatschappelijk gezien is het enorm interessant om te kijken of er non-verbale verschillen zijn tussen vrouwen en mannen in dit soort programma's. Er zijn steeds meer vrouwen in de politiek aanwezig, Toch zien we ook dat er nog steeds meer mannen op hogere posities in de politiek zijn dan vrouwen. Op de 300 burgemeesters die Vlaanderen heeft, zijn er maar 14 vrouwen. De Croo werd gefeliciteerd met zijn regering, omdat het de eerste keer is dat er een gelijk aantal vrouwen en mannen in de federale regering zitten (Decre & Willems, 2020). Is dit iets waar we voor zouden moeten applaudisseren? Zou dit al niet normaal of standaard moeten/mogen zijn? De Vlaamse regering Jambon telt negen ministers, waarvan 3 vrouwen (Belga & Huyghebaert, 2019). Al die cijfers tonen dat vrouwen in hogere posities van de politieke besluitvorming nog niet standaard zijn. Het is dus interessant om de mogelijke verschillen die er zijn te onderzoeken.

De keuze om dan naar debatten te kijken, is deels bepaald door de grote relevantie van die programma's. Het brengt politici in beeld, maar ook andere betrokken actoren. Daarbovenop zijn het programma's waar gewone burgers naar kijken, meer dan naar debatten die gevoerd worden in een parlement of commissie. Ook komen er verschillende onderwerpen aan bod,

wat zorgt voor een grotere diversiteit aan gasten. In een parlement of commissie gaat het vaak uitsluitend om politici

Ook non-verbaal gedrag an sich onderzoeken is maatschappelijk relevant. Als er in de Vlaamse context ook duidelijke verschillen zijn terug te vinden in de non-verbale communicatiestijl van mannen en vrouwen dan kan dit extra inzicht bieden in hoe kiezers mannen en vrouwen percipiëren in die debatprogramma's. Non-verbale communicatie is van belang en kan moeilijk los worden gezien van verbale communicatie. Er moet dus niet enkel onderzoek plaatsvinden naar verbale inhoud en verschillen, maar ook naar de non-verbale varianten daarvan.

Ook wetenschappelijk gezien is dit onderzoek zeker relevant. Zoals in de literatuurstudie zal blijken, gebeurde het meeste onderzoek naar politiek debat en de verschillen tussen mannen en vrouwen in een Amerikaanse context. Dit maakt dat het interessant is om te onderzoeken hoe dit gebeurt in een proportioneel systeem waar onder andere de premier niet rechtstreeks verkozen wordt. De debatten die in andere onderzoeken geanalyseerd worden zijn ook verkiezingsdebatten, in directe verkiezingen voor een toppositie in de politieke besluitvorming. De programma's die in dit onderzoek zullen bekeken worden zijn vaste waarden in het zendschema van de openbare omroep en komen het hele jaar door op tv. De gasten zijn zowel politici als belanghebbende actoren. Die hele combinatie maakt het enorm interessant om te bekijken of de non-verbale verschillen die onder andere in Amerikaans onderzoek gevonden worden ook zo in Vlaanderen worden gevonden.

Na deze korte duiding kan het niet verbazen dat de onderzoeksvraag naar vrouwen en mannen in de politieke debatprogramma's zal kijken. Meer specifiek zal het gaan over het non-verbale gedrag van mannen en vrouwen in deze programma's. De grote overkoepelende onderzoeksvraag luidt:

OV: In welke mate zijn er non-verbale verschillen tussen mannen en vrouwen in politieke debatprogramma's?

Daarnaast zijn er ook nog een aantal kleinere deelonderzoeksvragen, die specifiek ingaan op bepaald non-verbaal gedrag.

OVa: Wat zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in politieke debatprogramma's kijkend naar hun handgebaren?

OVb: Wat zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in politieke debatprogramma's kijkend naar hun mimiek?

OVc: Wat zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in politieke debatprogramma's kijkend naar hoofdgebaren?

Het onderzoek zal voornamelijk beschrijvend van aard zijn, omdat er nog geen onderzoek omtrent het thema bestaat binnen de Vlaamse debatcontext. Gebaseerd op ander onderzoek, vooral uit de presidentiële context, komt er een kwantitatieve codeboek. Verschillende debatprogramma's zitten in de steekproef, waarna met behulp van Qualtrics en SPSS de dataverzameling en –analyse plaatsvindt. Ook Excel zal bijkomend gebruikt worden, ter extra verduidelijking in de rapportering van bepaalde resultaten.

Literatuurstudie

In deze sectie zal het reeds gevoerde onderzoek naar verschillende relevante deeldomeinen worden weergegeven. Er zijn twee grote luiken in dit hoofdstuk. Allereerst een duiding van één belangrijk concept binnen deze onderzoeksvragen, namelijk een politiek debat. Het tweede luik omvat dan het tweede grote aspect binnen deze onderzoeksvragen, non-verbale communicatie.

Politiek debat en politieke debatprogramma's

Er is één belangrijk concept uit de onderzoeksvraag dat toch duiding vraagt – politiek debat. Het lijkt een woord of concept dat iedereen begrijpt en iedereen weet min of meer wat ermee bedoeld wordt. Toch is het noodzakelijk om dit wetenschappelijk te kaderen en te definiëren om zo zeker te zijn dat iedereen een gelijk beeld heeft doorheen de rest van dit onderzoek. Ook maakt het hebben van een duidelijke definitie of een aantal criteria over wat politiek debat, of politieke debatprogramma's zijn het mogelijk of makkelijker om te bepalen welke data gebruikt kan worden. Op basis van de definitie kan dan afgetoetst worden of de programma's voldoen aan de normen en of ze gebruikt kunnen worden.

Bij het concept van politieke debatprogramma's en politiek debat in de wetenschappelijke literatuur gaat het vaak over de Amerikaanse toestanden, dat zijn ook de debatten die onderzocht werden binnen reeds gedaan onderzoek naar verbaal en non-verbaal gedrag van politici. Het gaat vaak over presidentiële debatten of net over speeches (Banning & Coleman, 2009; Grebelsky-Lichtman, 2016; Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017). Ook in Europa wordt dit soort debatten gebruikt voor onderzoek, zoals in Duitsland waar dan een kanselier gekozen moet worden (Trilling, 2015). Zelden wordt er een definitie gegeven van een politiek debat, de theoretische aandacht ging eerder uit naar de context en effecten (Gottfried et al., 2017; Grebelsky-Lichtman & Katz, 2019). Een debat in een verkiezingsperiode wordt vaak wel degelijk als cruciaal gezien, en als een middel om campagne te voeren (Benoit, 2013). Want iedereen ziet een verkiezingsdebat als een debat, maar eerder als een moment waar een podium gegeven wordt en de kandidaten hun programma mogen verduidelijken (Benoit, 2013). Volgens Gottfried et al. (2017) zijn politieke debatten zaken die veel media-aandacht genereren en de kans geven aan het publiek om meer kennis op te doen over onder andere de posities van de kandidaten, hun persoonlijkheid en dergelijke meer. Er is ook veel aandacht voor de effecten van televisiedebatten. Zoals net aangegeven wordt, is het effect van

kennisoverdracht een van deze effecten, maar ook een agenda-setting effect, effect op preferenties, persoonlijkheid en dergelijke zijn mogelijke effecten van debatten die regelmatig worden onderzocht (Benoit et al., 2003).

Wat is dan een debat binnen een Belgische context? Wat zijn de nodige criteria voor een debatprogramma? Om dit te beantwoorden is er andere literatuur nodig. De classificatie van Örnebring (2003) lijkt zeer relevant in deze context, en werd ook reeds door ander onderzoek gebruikt, onder andere om de Zevende Dag te kunnen classificeren als een debatprogramma (D'heer & Verdegem, 2015). Örnebring (2003) maakt gebruik van twee criteria om een programma een 'current affairs debate program' te kunnen noemen. Die criteria lijken relevant voor deze onderzoeksvraag. Het eerste criteria is dat het zou moeten gaan over maatschappelijke thema's die relevant zijn binnen de publieke omgeving van dat moment (Örnebring, 2003). Daarnaast is er een tweede criteria dat stelt dat de belangrijkste communicatievormen in het programma debat, conversaties of discussies zijn. Die communicatie zou moeten lopen tussen twee of meerdere personen, onder leiding van een moderator die wel degelijk invloed heeft op de richting van het gesprek (Örnebring, 2003). Zoals net aangegeven werd deze classificatie reeds gebruikt door onderzoek om De Zevende Dag te classificeren (D'heer & Verdegem, 2015). Hier zal op worden teruggekomen in het methodologie hoofdstuk bij de dataverzameling.

Non-verbale communicatie

Er is diverse literatuur aanwezig over de verschillende non-verbale communicatiestijlen van mannen en vrouwen. Echter eerst algemener over non-verbale communicatie. Bij interacties tussen personen is er vaak sprake van zowel verbale als non-verbale communicatie. Niet enkel woorden geven een boodschap, ook non-verbale cues spelen een rol. In het onderzoek van Phutela (2015) wordt non-verbale communicatie beschreven als de stille vorm van communicatie. Non-verbale communicatie is de tegenhanger van verbale communicatie, het gesprokene. Echter mogen beide vormen niet als tegenhangers van elkaar gezien worden. Het zijn vaak complementen die samen de communicatie van iemand uitmaken. Ze dan ook echt scheiden van elkaar in het dagelijks leven is onmogelijk (Knapp et al., 2013). Het belang van non-verbale communicatie mag zeker niet onderschat worden, net omdat het onmogelijk is te communiceren zonder non-verbale cues af te geven (Phutela, 2015). In een gesproken interactie lijkt dat logisch: tijdens een gesprek heb je niet enkel de woorden van je

gesprekspartner om op verder te gaan, maar ook andere cues zoals gezichtsuitdrukkingen, lichaamshouding, ... In het boek van Burgoon et al. (2021) wordt dit zelfs nog verder getrokken. Zij stellen dat zelfs in communicatie die louter via tekstuele toepassingen verloopt, ook nog non-verbale cues blijft behouden. De meeste non-verbale cues heb je volgens hen in een gesprek face-to-face met iemand anders. Bij het louter tekstueel communiceren verlies je veel cues, maar niet allemaal. Belangrijk voor dit onderzoek is ook dat zij ook spreken over 'mediated communication'. Dan gaat het over communicatie die loopt via de media. Er is daar wel een verlies aan cues, maar er blijven er aanwezig (Burgoon et al., 2021).

Non-verbale communicatie kan verschillende functies of doelen hebben binnen onze communicatie. Zo is er het onderzoek van Phutela (2015) die vijf functies beschrijft van non-verbale communicatie. Hierbij worden non-verbale en verbale communicatie sterk aan elkaar gelinkt. De functies van non-verbale communicatie zijn dan ook telkens gerelateerd aan verbale communicatie, volgens de onderzoeker. Zo kan non-verbale communicatie een verbale boodschap herhalen, tegenspreken, aanvullen of een bepaald punt extra onderlijnen. De laatste functie die door Phutela (2015) wordt aangehaald is non-verbale communicatie die de plaats inneemt van verbale communicatie. Een andere functie die niet door Phutela (2015) wordt aangehaald, is die van het reguleren (Knapp et al., 2013). Non-verbaal gedrag zou ook ons verbaal gedrag reguleren. Dit gebeurt op twee manieren. Enerzijds coördineren we verbaal en non-verbaal gedrag bij het maken van de boodschappen die we willen uitzenden. Anderzijds coördineren we ons gedrag ook met de gesprekspartners (Knapp et al., 2013).

In ander onderzoek wordt er op een alternatieve manier naar de functies van non-verbale communicatie gekeken. Daar kijkt men niet naar non-verbale communicatie in termen van verbale communicatie, maar echt als: waarvoor gebruiken mensen non-verbale communicatie en dus welke doelen heeft het op die manier (Burgoon et al., 2021). Zo worden er vier aangehaald door de auteurs, maar ze geven zelf aan dat er meer zijn. Zo zien zij non-verbale communicatie als een manier om anderen te beoordelen, we gebruiken non-verbale cues om een ander te leren kennen en een oordeel over die persoon te vormen (Burgoon et al., 2021). Daarnaast gebruiken we non-verbale communicatie ook voor relationele berichten, om anderen ons oordeel over hen te laten weten (Burgoon et al., 2021). Vervolgens ook een identiteitsfunctie. Non-verbale communicatie gebruiken we om ook om onze persoonlijkheid te laten zien aan anderen (Burgoon et al., 2021). Tot slot, is er ook een sociale functie die

aangehaald wordt door de auteurs. Hierbij gebruiken we non-verbale communicatie om anderen te overtuigen (Burgoon et al., 2021).

Een grote onderzoeker van non-verbale communicatie die genderverschillen in rekening brengt is professor Judith A. Hall. Ze deed lange tijd onderzoek naar communicatie, en zeker ook naar non-verbale variant. Ze deed enorm veel onderzoek, waarvan sommige ook heel interessant zijn voor deze thesis. Zo blijkt een meta-analyse die ze maakte over genderverschillen in non-verbaal gedrag, dat vrouwen meer glimlachen dan mannen (Hall et al., 2000). Ook ander onderzoek komt tot gelijkaardige conclusies. Zo is er het onderzoek van Fischer en LaFrance (2015) dat aantoont dat vrouwen meer expressief zijn in het uiten van hun emoties: ze lachen meer en huilen ook vaker. Verklarende factoren worden in beide onderzoeken aangehaald. Zo is er sprake van genderrollen waarop gereageerd wordt. Dit wijst naar de verwachtingen die mensen hebben in onze maatschappij ten aanzien van de verschillende geslachten. Vrouwen worden verwacht emotioneler te zijn, en dit kan dus als verklaring dienen waarom vrouwen ook effectief meer glimlachen en durven huilen (Fischer & LaFrance, 2015; Hall et al., 2000). Een tweede mogelijke verklaring die wordt geopperd is die van situationele omstandigheden en sociale rollen. Het gaat dan om de verwachtingen ten aanzien van de rol die een persoon op dat punt opneemt alsook om situationele zaken zoals eventuele machtsverhoudingen (Fischer & LaFrance, 2015; Hall et al., 2000). De derde verklaring die wordt aangehaald door Fischer en LaFrance (2015) gaat over de intensiteit van een emotie: de sterkte daarvan kan ervoor zorgen dat een persoon meer huilt of lacht. De derde verklaring bij Hall et al. (2000) gaat eerder over aangeleerd krijgen, socialisatie van hoe te reageren in bepaalde situaties, het volgen van de veronderstelde scripts en dergelijke meer.

Ook over de accuraatheid van de expressiviteit van de emoties werd onderzoek gedaan. In dezelfde meta-analyse van Hall werd getoond dat de non-verbale cues van vrouwen beter correct werden ingeschat dan die van mannen (Hall et al., 2000). Vrouwen zouden ook beter zijn in het decoderen van dergelijke non-verbale cues (Hall et al., 2000). Natuurlijk spelen bepaalde variabelen nog mee in de mate waarin dit al dan niet lukt. Het kan dan gaan over het kanaal via de non-verbale signalen binnenkomen, de lengte van een interactie, de persoonlijkheid van de decoder en dergelijke meer (Hall et al., 2019).

Ook gebeurde er reeds onderzoek naar de non-verbale verschillen en hoe die gepercipieerd worden door het publiek. Zo is er het onderzoek van Briton en Hall (1995), waar wordt

geconcludeerd dat vrouwen als expressief worden bevonden en mannen zouden eerder storend gedrag vertonen. Dit komt volgens de onderzoekers overeen met de verschillen die studies vinden in het non-verbale gedrag van mannen en vrouwen. De geobserveerde verschillen door onderzoekers worden ook zo gevonden door gewone burgers. Zij vinden ook dat het mannen zijn die eerder storend gedrag vertonen en vrouwen zouden expressiever zijn (Briton & Hall, 1995). Dat vrouwen expressiever zouden zijn, is gelijk aan de conclusies die getrokken werden in het zonet aangehaalde onderzoek van Fischer en LaFrance (2015) en de resultaten van verschillende meta-analyses van Hall et al. (2000).

Een enorm belangrijk en cruciaal onderzoek voor deze thesis is het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017). Zij ontwikkelden een framework van zowel verbale als non-verbale kenmerken en testten deze in debatcontext. Ze doen dit natuurlijk op basis van ouder onderzoek naar verschillende gedragingen die in die onderzoeken dan eerder aan mannen of vrouwen worden toegeschreven. Zo komt er een framework waarbij er vier “kwadranten” zijn: vrouwelijk verbaal, mannelijk verbaal, vrouwelijk non-verbaal en mannelijk non-verbaal. Daaruit worden conclusies getrokken over zowel verbaal als non-verbaal gedrag. De titel van het onderzoek is dan ook “talk like a man, walk like a woman” (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017). Dit is het grootste resultaat uit het onderzoek en kan gezien worden als een tip voor vrouwelijke politici. Door het onderzoek naar zowel verbaal als non-verbaal gedrag kan ze onderzoeken welke combinatie van gedragingen beter is dan andere combinaties. Grebelsky-Lichtman is sterke voorstander van een combinatie van verbaal en non-verbaal gedrag, om ze beide te onderzoeken en het niet op te splitsen in twee aparte onderzoeken (Grebelsky-Lichtman, 2016). Het framework dat door de onderzoekers werd ontwikkeld, vormt het vertrekpunt voor het codeboek dat in dit onderzoek zal gebruikt worden. In de sectie omtrent methoden zal dit verder gespecificeerd worden.

Non-verbale communicatie wordt vaak gelinkt aan emoties. Bepaalde cues worden gemakkelijk gelinkt aan een bepaalde emotie. Paul Ekman is als onderzoeker bekend geworden met zijn werk rondom basisemoties. Zo zouden zeven basisemoties vaak op gelijkaardige uitgedrukt worden. Dit maakt dat deze zeven emoties dan ook binnen verschillende culturen worden herkend. De claim van universaliteit van die zeven emoties komt voort uit het onderzoek van Darwin (Ekman & Cordaro, 2011). Er is ook kritiek te geven op de theorieën rond basisemoties en hun bestaan daarvan. Zo houden ze geen rekening met

individuele verschillen, maar ook niet met evoluties. Het onderzoek van Ekman baseert zich zoals reeds gezegd op Darwin. Dat is al een lange tijd geleden en het is zeker niet ondenkbaar dat onze emoties en hoe ze worden geuit zijn geëvolueerd doorheen de tijd. Dat is ook een kritiek die in een evaluatie-artikel rond de theorie van Ekman en anderen onder andere wordt geformuleerd (Tracy & Randles, 2011).

De theorie rond basisemoties heeft een zeer biologische inslag. Op basis van onze ingebouwde natuurlijke automatismen uiten we bepaalde emoties allemaal op een gelijkaardige manier. Die evoluties doorheen de tijd, een mogelijke kritiek op de theorie van Ekman zoals geformuleerd door Tracy en Randles (2011) kunnen een meer antropologische of sociologische invalshoek aantonen. Onze samenleving verandert doorheen de tijd enorm veel. Vandaag de dag is een distictie tussen enkel mannen en vrouwen, niet meer zo heel correct meer. Er is een heel spectrum aan personen bijgekomen, die in veel onderzoek nog niet zijn meegenomen. Een vraag die dan opkomt is of de uitingen die we zien van mannelijk of vrouwelijk gedrag, wel echt uitingen zijn die biologisch in die mannen/vrouwen zijn ingeprent. Misschien gaat het wel eerder om sociale rollen die vertolkt worden, zoals aangehaald in het onderzoek van Hall et al. (2000). Want welke verwachtingen heeft de maatschappij van transpersonen, van mensen die zich niet man of vrouw identificeren, ... Daar heerst nog veel taboe rond, en welke sociale rollen en dus ook non-verbale gedragingen hangen we daar dan aan? Dit is een zeer interessante denkpiste voor onderzoek, maar valt buiten de scope van dit onderzoek dat een politiek communicatief perspectief heeft, eerder dan een sociologisch of antropologisch perspectief.

De culturele verschillen binnen non-verbale communicatie mogen niet onderschat worden. Non-verbale communicatie op zich is zeer ambigue, omdat het zo divers kan worden geïnterpreteerd. De context is belangrijk voor de interpretatie van non-verbaal gedrag. Bepaald gedrag kan gesteld worden in twee heel diverse contexten en daardoor twee heel andere dingen betekenen (Knapp et al., 2013). In dit onderzoek is de context telkens heel erg gelijklopend, namelijk een debatprogramma op de openbare omroep. Indien zeer verschillende programma's werden meegenomen in de dataset, dan was het belangrijker geweest om te controleren voor die verschillende context. Het belang van context en de niet eenduidige betekenis van non-verbaal gedrag maken dat het dan ook logisch lijkt dat er binnen verschillende culturen andere betekenissen worden gegeven aan bepaalde gedragingen, dat

er andere verwachtingen zijn ten aanzien van non-verbale communicatie en dergelijke meer. Het is om die reden, van die mogelijkheid tot culturele verschillen dat de auteurs van het boek van Burgoon et al. (2021) non-verbale communicatie binnen een framework plaatsen waar ook rekening wordt gehouden met culturele codes.

Conclusie

Non-verbale communicatie is een interessant onderzoeksveld waar nog veel progressie kan gemaakt worden. Het is deels een subdomein als non-verbale communicatie naast verbale communicatie. Anderzijds kunnen er zoveel verschillende andere domeinen aan gekoppeld worden; zoals sociale rollen, emoties, culturele verschillen, ...

In deze literatuurstudie werd getracht een algemeen beeld te schetsen van non-verbale communicatie, mogelijke perspectieven en belangrijke theoretische concepten eraan te koppelen. Ook het concept van politiek debat vroeg om een duidelijk kader, dat in deze geboden kan worden door de definitie van Örnebring (2003). Het mag duidelijk zijn dat er twee werken enorm belangrijk waren voor dit onderzoek. Enerzijds de definiëring van Örnebring (2003) om het concept van politieke debatprogramma's af te kunnen bakenen. Anderzijds het framework dat ontwikkeld werd door Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) over (non-)verbaal gedrag en de verschillen tussen de geslachten. Samen vormen ze de twee pijlers waarop dit onderzoek gestoeld is.

Er gebeurde nog niet zoveel onderzoek in Belgische context. Het meeste onderzoek naar gedragingen in debat gaat over de (vaak Amerikaanse) debatten tussen verschillende presidentskandidaten. Dit soort debatten zijn zaken die niet zo heel vaak voorkomen in België en die dus ook hier niet zo'n grote impact kunnen hebben. Programma's als Terzake, De Zevende Dag en De Afspraak zijn vaker voorkomende programma's die dagelijks of wekelijks kijkers aantrekken. Ook in die programma's komen debatten voor, die zullen misschien iets minder uitgesproken debat zijn zoals we het kennen bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Dat maakt niet dat het niet relevant is voor ons om te kijken of we gedragingen die gevonden worden in onder andere die Amerikaanse debatten ook gelden in onze Belgische/Vlaamse context. Ik verwacht dat de gedragingen die in de literatuur aan vrouwen worden toegeschreven ook in deze data vooral bij vrouwen gevonden wordt, en dat de gedragingen die vooral aan mannen worden toegeschreven ook voornamelijk bij mannelijke deelnemers aan het debat in Vlaanderen worden gevonden.

Methoden

In deze sectie zal de methode worden uitgediept. Er werd gekozen voor een kwantitatieve inhoudsanalyse met behulp van Qualtrics en SPSS. Eerst komt de inhoudsanalyse als methode aan bod inclusief enkele methodologische bezorgdheden, vervolgens wordt er uitgebreid ingegaan op het datamateriaal, en dan op het ontwikkelde codeboek. Nadien volgen nog enkele delen over de dataverzameling en -analyse.

Kwantitatieve inhoudsanalyse

Voor het uitvoeren van dit onderzoek is een inhoudsanalyse een goede methode. Veel gelijkaardig onderzoek naar dit onderwerp gebruikt eenzelfde methode. Het is ook logisch om er een kwantitatieve studie van te maken en geen kwalitatieve omdat er reeds enorm veel onderzoek gebeurde die verschillende non-verbale gedragingen kwalificeerde naar ofwel mannelijk ofwel vrouwelijk. In dat opzicht is deze studie een deductief onderzoek, waarbij theorie en reeds gevoerd onderzoek de basis vormt om op zoek te gaan naar empirische resultaten in een andere context. Nu kan er op basis van dat eerder gedane onderzoek, en reeds ontwikkelde frameworks gekeken worden of die non-verbale gedragingen ook zo uitgesproken binnen onze Vlaamse debatprogramma's te vinden zijn, wat toch een zeer andere context is dan de context van een presidentieel debat. Dat onderzoek naar non-verbaal gedrag vaker met een inhoudsanalyse wordt gevoerd, is het sterkste argument om daar ook hiervoor te kiezen (Banning & Coleman, 2009; Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017).

Een onderzoeksmethode wordt gekozen voornamelijk op basis van de onderzoeksvraag. En in dit geval, leent die zich perfect voor een inhoudsanalyse. Omdat er eerder een beschrijvend doel is, en daarnaast een klein deeltje comparatief met reeds gevoerd onderzoek, is een inhoudsanalyse goed om deze vraag te beantwoorden. Zou de onderzoeksvraag eerder kijken naar gevolgen van die verschillen van non-verbaal gedrag op kijkers, op kiezers, dan is een andere methode nodig. Net als wanneer er geen of amper onderzoek zou zijn naar non-verbaal gedrag. Dat is het geval in Belgische context, maar het gevoerde onderzoek in andere landen kan hier al dienen als een goede basis om van te vertrekken (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017).

Een onderzoeksvraag bepaalt grotendeels de methode die men kiest om binnen een onderzoek te gebruiken. In dit onderzoek gaat het om non-verbaal gedrag binnen Vlaamse debatprogramma's. De keuze voor een inhoudsanalyse lijkt dan een heel logische stap.

Inhoudsanalyses worden namelijk in de brede zin van het woord gebruikt om eender welk soort van inhouden te analyseren en om de inhoud te gebruiken om conclusies over fenomenen te trekken (Prasad, 2008). De belangrijkste vraag met betrekking tot de methode was dan om te kijken of er werd gekozen voor een kwantitatieve ofwel kwalitatieve inhoudsanalyse. Beide zijn wetenschappelijk gebruikte onderzoeksvormen. Kwantitatieve inhoudsanalyse is het systematisch tellen of registreren van bepaalde inhouden, op een kwantificeerbare manier dus. Kwalitatieve inhoudsanalyse gebruikt ook inhouden om tot resultaten te komen, maar dit gebeurt eerder op de inductieve manier van onderzoeken waarbij interpreteren eerder centraal staat (Oleinik, 2011). Er had binnen dit thema kunnen worden gekozen voor een inductieve manier van onderzoek, omdat er binnen de context van Vlaamse debatprogramma's nog geen onderzoek gevoerd werd naar non-verbaal gedrag, en dus te opteren voor een kwalitatieve variant van inhoudsanalyse. Toch is ervoor gekozen om dit niet te doen, omdat je dan onderzoek dat reeds binnen een andere context gevoerd werd deels negeert. Het onderzoek binnen de presidentiële debatten is zeer interessant onderzoek en kan worden overgenomen naar onze context. Op die manier kan er op een deductieve manier worden gewerkt en dus systematisch kwantificeerbare inhouden worden onderzocht.

Een definitie van inhoudsanalyse, gegeven door Berelson (1952) wijst op een aantal kenmerken van een inhoudsanalyse. Het gaat om objectief, systematisch, kwantitatief en betreft manifeste variabelen. Over dat laatste aspect, de manifeste variabelen, moet nog het een en ander worden aangehaald. In dit onderzoek zal er namelijk niet enkel gebruik worden gemaakt van manifeste variabelen, net omdat non-verbaal gedrag eerder latente variabelen zijn. Er is steeds wel een vorm van interpretatie nodig. Volgens Berelson (1952) was het noodzakelijk om enkel datgene wat er aanwezig was in bijvoorbeeld een tekst te coderen om zo te voldoen aan het criterium van objectiviteit. Echter is het inmiddels niet meer zo dat bij kwantitatief onderzoek enkel maar naar manifeste variabelen wordt gekeken. Belangrijk is dan wel om in het codeboek voldoende diep in te gaan op de variabelen en hoe ze moeten worden gecodeerd. Door het codeboek zo specifiek en zorgvuldig mogelijk aan te vullen, dit komt de herhaalbaarheid van het onderzoek alleen maar ten goede.

Methodologische bedenkingen

De validiteit van dit onderzoek wordt voornamelijk gewaarborgd door het gebruiken van ander onderzoek bij het opstellen van het codeboek. Zoals reeds gezegd was het startpunt

van het onderzoek het framework van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017). Dit is een framework dat reeds gebruikt werd binnen onderzoek. Het framework zelf is ook gebaseerd op ander onderzoek, om de non-verbale gedragingen te classificeren als mannelijk of vrouwelijk. Dat onderzoek werd dan de basis voor Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) om hun framework op te bouwen. Vervolgens is er binnen dit onderzoek nog gebruik gemaakt van diverse andere bronnen om de variabelen te operationaliseren. Een variabele als 'kleine handgebaren' werd door ander onderzoek al gebruikt en geoperationaliseerd (Wasike, 2019). Die operationalisering is dan binnen dit codeboek overgenomen, eventueel al dan niet aangevuld met nog extra uitdieping van de variabele gebaseerd op nog ander onderzoek. Dit maakt dat het codeboek sterk gefundeerd staat binnen wetenschappelijk onderzoek, dat reeds gebruik maakte van deze operationalisering.

De betrouwbaarheid in een onderzoek waar gebruik wordt gemaakt van een inhoudsanalyse, wordt wel vaker in vraag gesteld. Het wordt dan ook geregeld als één van de challenges van de methode omschreven, onder andere door Lacy et al. (2015). Zij maken in hun artikel een onderscheid tussen de betrouwbaarheid van een codeerder doorheen de tijd, en tussen verschillende codeerders (Lacy et al., 2015). In dit onderzoek gebeurt al het codeerwerk door een persoon, op een relatief korte periode. In dat opzicht zou het volgens de onderzoekers zeker niet zo enorm belangrijk zijn om de evolutie van een codeerder doorheen de tijd op te volgen. Net omdat het over niet zo'n lange periode gaat waarin gecodeerd wordt, is er minder kans dat er grote verschillen zijn tussen stukken die in het begin werden gecodeerd, en stukken die later gecodeerd werden (Lacy et al., 2015).

Anderzijds is er wel een heel belangrijk aandachtspunt, bij betrouwbaarheidstesten gaat het niet over hoe goed een codeerder kan coderen, maar eerder of het codeerprotocol dat werd opgesteld ook effectieve betrouwbare resultaten kan opleveren (Lacy et al., 2015). Zeker in een onderzoek dat kijkt naar non-verbaal gedrag is het wel enorm belangrijk om het codeerprotocol te testen, ook al wordt er gestart van een framework dat reeds onderzocht werd (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017). De operationalisering van de variabelen gebeurde in dit geval niet enkel op basis van hun framework, ander onderzoek werd er ook bij betrokken.

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van diverse bronnen en onderzoeken om een variabele te kunnen operationaliseren. Net om de reden dat non-verbaal gedrag niet wordt

uitgesproken, en het dus eerder een intuïtief gegeven is. Voor een onderzoek als dit moet dat intuïtief gegeven wel degelijk op een wetenschappelijk onderbouwde manier worden onderzocht. Een kleine handbeweging voor de ene is misschien al een grote handbeweging voor de andere. Om die reden is het dus cruciaal om toch een vorm van testing te doen op het codeerprotocol dat werd uitgewerkt. Dat gebeurde in twee stappen. In december werd voor een ander vak aan de universiteit reeds een prototype van het codeerprotocol ontworpen en getest aan de hand van data die op dat ogenblik ter beschikking was. Er is wel enorm veel veranderd aan het codeerprotocol na die eerste testing, niet enkel op basis van die intercoderreliability testen. Door reeds een eerste keer met een gelijkaardig protocol te werken op gelijkaardig materiaal worden verschillende zaken sneller duidelijk. De manier van scoring werd aangepast, sarcasme en twijfel werden definitief weggelaten van het codeboek en de codeerinstructies werden nog veel gedetailleerder gemaakt dan oorspronkelijk het geval was. Op basis van de feedback en de intercoderreliability scores die toen werden verkregen, is het codeerschema danig aangepast. In augustus is het codeerschema dan nog een keer getest. Die scores zullen in de resultatensectie vermeld staan. Afhankelijk van die scores zijn bepaalde resultaten eventueel iets minder sterk om als conclusie te kunnen gelden. Er werd gebruik gemaakt van Krippendorff's alpha. De methode is heel eenvoudig in gebruik. Zo heeft de methode geen last van ontbrekende data, verschillende codeurs en verschillende meetniveaus van variabelen (Hayes & Krippendorff, 2007). Vooral dat laatste is van belang in dit onderzoek. De meeste variabelen worden tijdens de dataverzamelingsfase genoteerd op een Likertschaal en dan zijn dus ordinale variabelen. Echter de handbewegingen worden exact geturfd en dan gaat het dus om een ratio-variabele. De berekening van Krippendorff's alpha gebeurt binnen SPSS op de manier zoals beschreven door De Swert (2012).

Ook de herhaalbaarheid van het onderzoek wordt nog even kort besproken. Om het onderzoek herhaalbaar te houden, zodat andere personen op een gelijkaardig manier het onderzoek kunnen uitvoeren, is een sterk en uitgewerkt codeboek noodzakelijk. Om die reden werden de verschillende variabelen die gemeten werden met een Likertschaal, met uitgebreide codeerinstructie omschreven in het codeboek. Per categorie van de Likertschaal is er een percentage van de tijd opgenomen om het te classificeren als een bepaalde categorie. Op die manier betekent een categorie zoals "zelden" hetzelfde binnen dit onderzoek als binnen een onderzoek dat dit onderzoek wil herhalen.

Datamateriaal

Om te bepalen welke datamaterialen binnen deze studie gebruikt zullen worden, wordt de definitie uit de literatuurstudie met de verschillende criteria gehanteerd om een debatprogramma binnen Belgische, Vlaamse context te definiëren. Ik gebruik de twee criteria van Örnebring (2003) om te staven dat de programma's die ik wil gebruiken, ook wel degelijk debatprogramma's genoemd mogen worden.

Zoals aangegeven werd bij het bespreken van het concept van politieke debatprogramma's zal er gebruik gemaakt worden van de classificatie van Örnebring (2003) om te bepalen dat er zeker gebruik wordt gemaakt van de juiste data. In Vlaanderen zijn er niet enorm veel debatprogramma's, degene die er wel zijn, zijn op de openbare omroep. Dit kan misschien ook wel worden verwacht, aangezien de publieke media de specifieke taak hebben om publiek debat een plaats te geven en diverse opinies een podium te bieden (Sinardet, 2013).

Het eerste programma dat een ideale kandidaat lijkt te zijn voor dit onderzoek is De Zevende Dag van VRT. Het is een programma met reeds langere geschiedenis op de publieke omroep. Het is een programma dat reeds vaker deel uitmaakte van divers onderzoek. Zo werd het door Sinardet (2013) genoemd als 'main political debate program' aan de Vlaamse kant van de taalgrens. Ook D'heer en Verdegem (2015) gebruikt dit programma voor haar onderzoek. Het zijn zij die de classificatie van Örnebring (2003) toepassen op het programma De Zevende Dag en die vinden dat het die toets doorstaat. Ook voor thesisstudenten is het een programma dat geregeld gebruikt wordt, zoals door Van Remoortere (2017) die bekijkt welke politici er voorkomen in het programma. Ook zij heeft een luikje gender in haar onderzoek gestoken: uit haar onderzoek blijkt dat er meer mannelijke politici aan bod komen dan vrouwelijke, alsook dat er meer gemengde debatten zijn dan debatten enkel tussen personen van hetzelfde geslacht (Van Remoortere, 2017). Terugkomend op de classificatie van Örnebring (2003) en De Zevende Dag, sluit ik me aan bij D'heer en Verdegem (2015) in hun conclusie dat De Zevende Dag een politiek debatprogramma genoemd kan worden en dus data kan aanleveren voor dit onderzoek. Het programma behandelt maatschappelijk relevante thema's, die vaak actueel zijn en er is altijd wel een debat tussen meerdere personen over een bepaald issue. Die focus op de actualiteit blijkt ook uit de omschrijving bij het programma op VRT NU. Actualiteit wordt letterlijk in hun beschrijving vernoemd

Omdat het in dit onderzoek echt de bedoeling is debatten te bekijken en daarin non-verbale verschillen waar te nemen, dient een kanttekening gemaakt te worden. Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag is het dus noodzakelijk een debat te bekijken, en daarom zal er uit elke aflevering van de Zevende Dag het grote debat gehaald worden dat dient bekeken te worden. Het gaat dus niet om het hele programma dat deel uitmaakt van de dataset, maar enkel dat stuk waarin een debat tussen meerdere personen onder leiding van een moderator, zoals de classificatie van Örnebring (2003) voorschrijft, zal deel uitmaken van de dataset.

Het tweede programma dat een kandidaat is om deel uit te maken van de dataset is Terzake. Dit programma komt elke weekavond op tv en heeft ook een onderdeel waarin een debat voorkomt. Het is net zoals de Zevende Dag een actualiprogramma waarbij wordt gekeken naar de dagelijkse politieke en maatschappelijke actualiteit en dit is dus waarom het zeker voldoet aan het eerste criteria van Örnebring (2003). Op VRT NU komt het woord actualiteit letterlijk aan bod (*Terzake*, 2022)

Die omschrijft wijst expliciet naar de actualiteit die het als belangrijkste focus heeft. Voor het tweede criteria van Örnebring (2003) is een kanttekening gelijkaardig aan degene die gemaakt werd bij de Zevende Dag noodzakelijk. Terzake bestaat uit verschillende onderdelen, waarbij één onderdeel een debat of interview is. Afhankelijk van de aflevering en het onderwerp zijn er één of twee gasten in de studio. Indien dit maar één gast is, is er een gesprek tussen Kathleen Cools of Annelies Beck en de gast. Indien er twee gasten zijn, dan is er een debat tussen die twee gasten met Annelies Beck of Kathleen Cools als moderator. Dit maakt dat er enkel aan het tweede criteria van Örnebring (2003) wordt voldaan bij meer dan één gast. Bij dit tweede criteria stelt Örnebring (2003) dat er twee of meer personen in debat moeten zijn onder leiding van een moderator. Als er dus maar een gast is die een gesprek heeft met ofwel Kathleen Cools ofwel Annelies Beck, dan kan dit niet voldoen aan de voorwaarde. Met die reden zullen enkel die afleveringen waarbij er twee gasten zijn, deel uitmaken van de dataset.

De derde kandidaat is De Afspraak, en de Afspraak op vrijdag. Ook dit is een programma op de publieke omroep waar dagelijks, in het geval van de Afspraak, of wekelijks, in het geval van de Afspraak op Vrijdag, verschillende gasten aan tafel aanschuiven om het over actualiteit te hebben. Het woord 'actualiteit' komt ook beide keren voor in de beschrijving van het programma op VRT NU (*De Afspraak*, 2022; *De Afspraak op Vrijdag*, 2022). Ook zijn er

meerdere gasten dus lijkt dit te voldoen aan de criteria van Örnebring (2003). Omdat beide programma's voldoen aan de definitie van in de literatuurstudie kunnen ze worden toegevoegd aan de dataselectie.

Dataselectie & -verzameling

Om uit al die programma's met alle afleveringen een selectie te maken die ik zal bekijken, maak ik gebruik een steekproef die at random werd getrokken, gestratificeerd naar de verschillende programma's die werden gekozen om opgenomen te worden in de steekproef. Op die manier kon een onderscheid gemaakt worden tussen de programma's en kon de verhouding ertussen meer in rekening worden gebracht.

Het oorspronkelijke idee was om te werken met geconstrueerde weken. Op die manier kan op een systematische manier data worden geselecteerd die dan gecodeerd kan worden. Volgens onderzoek is het werken met geconstrueerde weken dan ook een goede methode bij een inhoudsanalyse (Hester & Dougall, 2007; Song & Chang, 2012) De systematiek werd uitgedacht op basis van het uitzendschema van de verschillende programma's. Terzake en De Afspraak worden meerdere keren per week uitgezonden en De Afspraak op Vrijdag en De Zevende Dag, logischerwijs, eenmaal in de week. Er zouden tussen de 10 en 12 weken worden geconstrueerd. Door met tien weken te werken, kan er van elke maand een week geconstrueerd worden waarbij al rekening werd gehouden met de zomermaanden waarin heel veel programma's niet of maar heel sporadisch plaatsvinden. Een week zou dan bestaan uit een maandag tot en met donderdag met zowel een Terzake als een aflevering van de Afspraak, wel telkens van een andere week zodat de twee programma's van maandag niet allebei van exact dezelfde maandag zouden zijn. Vrijdag zou dan bestaan uit een aflevering Terzake en een aflevering De Afspraak op Vrijdag. De Zevende Dag op zondag zou de week afsluiten.

De systematiek, eens uitgedacht, werd gekoppeld aan de data van wanneer ik welke aflevering ik nodig dacht te hebben. De eerste moeilijkheid was dat een jaar na datum het onmogelijk is om op te zoeken welke programma's wanneer wel en niet werden uitgezonden. Om die reden maakte ik een ideaaltypische oplijsting van data. Die data mochten dan doorgestuurd worden naar Hanne Tillemans, die via het ENA aan de nodige data zou kunnen komen. Echter leverde dit meteen een probleem op. Veel van de data waren niet beschikbaar. Dit kan zijn omdat het schoolvakanties en dergelijke waren, waardoor bepaalde programma's vaak stilliggen.

Anderzijds waren er ook geregeld andere programmaties waardoor de programma's wegvielen. Dit alles leidde er toe om de beslissing te maken, om het als een at random selectie van afleveringen te beschouwen. De afleveringen waren verspreid doorheen het jaar 2021, en gelijk aan het originele idee, bleef de verhouding binnen de programma's gelijk. Zo werden er meer afleveringen van De Afspraak en Terzake opgenomen omdat dat programma's zijn die vaker te zien zijn op televisie dan de wekelijkse programma's De Afspraak op Vrijdag en de Zevende Dag.

Een extra probleem stelde zich bij het programma Terzake. Hier waren de beschikbare afleveringen nog niet allemaal bruikbaar. Omdat gewerkt werd met de definitie van Örnebring (2003) vielen de afleveringen waar maar één studiogast aanwezig was, al meteen af. Net omdat een debat tussen minstens twee personen moest plaatsvinden. Op voorhand was het onmogelijk om te weten wanneer er één en wanneer er twee studiogasten aanwezig zijn. Enkel die afleveringen met twee studiogasten die met elkaar in debat gaan, werden meegenomen voor dit onderzoek. Natuurlijk zou het interessant zijn om ook de afleveringen met één persoon mee te nemen en te kunnen vergelijken of dit effecten heeft op het gebruik van non-verbaal gedrag. Dit valt echter buiten de scope van dit onderzoek.

Een belangrijke kanttekening die gemaakt moet worden bij het kiezen van de data, is dat het de afgelopen twee jaar enorm veel over corona is gegaan en het natuurlijk voor het onderzoek interessanter is om een grotere diversiteit aan onderwerpen te hebben. Een oplossing zou kunnen zijn om dan naar de afleveringen van voor corona te kijken, maar dit is niet zo recent meer.

Ook 2020 zelf wordt niet gekozen om hieruit de steekproef te trekken. Allereerst omdat dit het jaar is dat de coronacrisis begon, en dat relatief in het begin van het jaar. Daarbovenop was er in het jaar 2020 lange tijd ook geen volwaardige federale regering en waren er veel politieke spanningen met de coalitievorming die maar bleef aanslepen. Dat is niet de meest stabiele periode om een onderzoek te doen naar programma's waar veel politieke actualiteit aan bod komt. Op zich zijn het Vlaamse programma's, maar toch heeft een federale regeringsvorming wel een groot belang en zou dit dus naar alle waarschijnlijkheid ook wel veel aan bod komen. De coalitievorming verloopt niet van een leien dakje en dat zorgt voor heel wat tumult en dramatiek. Dat in combinatie met de start van de coronaepidemie en een

regering in lopende zaken, onder een premier die nog maar pas was aangesteld na het vertrek van Charles Michel, duidt niet op stabiliteit (Paelinck et al., 2020).

Hierdoor werd de beslissing genomen om het jaar 2021 te nemen als jaar van data. Dit is niet het eerste jaar van corona, en in dit jaar hebben we verschillende fasen van de pandemie doorlopen. Er was ook ruimte voor gewone politieke dossiers en niet enkel corona, hoewel naar gelang van welke fase van de pandemie we ons in bevonden het op sommige momenten in 2021 terug vaak over corona ging. Toch lijkt dit de beste keuze, omdat het recent is, geen verkiezingsjaar en er toch iets of wat diversiteit aan onderwerpen zal zijn. Voor de duidelijkheid, het onderwerp van debat wordt niet meegenomen in de analyses. Maar door te kiezen voor een jaar waar een diversiteit aan onderwerpen meer te verwachten is, kunnen er ook een diverse pool aan personen aanwezig zijn in de televisiestudio's. Als het enkel gaat om corona, dan loop je het risico enorm vaak Marc Van Ranst in de steekproef te hebben zitten.

Codeboek

Om het codeboek te ontwikkelen werd er vertrokken vanuit het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017). Het framework dat zij ontwikkelden was het startpunt van dit codeboek. Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) hebben een oplist van mannelijke en vrouwelijke, verbale en non-verbale kenmerken gemaakt. Van hun framework is er uitsluitend gebruik gemaakt van de non-verbale kenmerken. Vervolgens is er binnen die non-verbale kenmerken een keuze gemaakt voor een aantal variabelen, en niet allemaal. Omwille van de beperkte tijd was het onmogelijk om alle variabelen voldoende goed te operationaliseren en te kunnen onderzoeken in de verschillende fragmenten. De keuze voor bepaalde variabelen hangt ook af van de moeilijkheidsgraad tot operationaliseren, alsook het idee om een spreiding te hebben van de variabelen en verschillende non-verbale gedragingen te onderzoeken. Zo zijn er in dit geval handgebaren, mimiek en hoofdgebaren. In een eerste versie waren ook variabelen sarcasme en twijfel meegenomen in het codeboek. Sarcasme is echter een zeer moeilijke variabele om te operationaliseren. Sarcasme komt niet enorm vaak voor in de debatten die in de scope van dit onderzoek zitten. Dat maakt dat indien dit niet perfect geoperationaliseerd is, er snel een lage intercoderreliability kan zijn. Daarbovenop is er voor sarcasme vaak nood aan ook de verbale context, en werd dit dus om die reden niet

opgenomen in de laatste versies. Gezien de scope van het onderzoek zich op non-verbale kenmerken richt, werden enkele deze mee opgenomen.

Daarnaast is twijfel ook uit de laatste versie van het codeboek gehaald. Twijfel is een vaak gebruikte variabele in onderzoek naar non-verbaal gedrag. Toch is het ook niet zo'n evidente variabele om te operationaliseren. Het verwees in het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) naar de variabele 'hesitate – fluency problems'. Dit werd dus geoperationaliseerd door langere wachtpauzes, gebruik van stopwoorden zoals euhm, en dergelijke meer. Echter is dat laatste ook heel vaak een verbale uiting van twijfel en dat maakt dat het toch niet volledig past binnen een onderzoek naar non-verbale kenmerken alleen.

Zo bestaat het definitieve codeboek uit verschillende manifeste variabelen, die gebruikt zullen worden om de fragmenten te identificeren en om er ook een aantal frequenties van te kunnen trekken om beter inzicht in de data te krijgen. De latente variabelen die overgehouden zijn, zijn 6 variabelen, gerelateerd aan één van de drie deelonderzoeksvragen.

Als eerste zijn er de grote en kleine handgebaren. In het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) worden kleine handgebaren eerder aan vrouwen toegeschreven en grote handgebaren aan mannen. Om dit te operationaliseren, werd gebruik gemaakt van de concepten 'contractive posture' en 'expansive posture' van het onderzoek van Wasike (2019). Op die manier is het verschil tussen klein en groot beter geoperationaliseerd dan klein en groot ter interpretatie houden van de codeerder. Beide vormen van handgebaren worden geturfd, om dan na het verzamelen van de data de aantallen om te zetten in relatieve getallen. Zo is er een betere vergelijking mogelijk tussen de geslachten, wat het hele opzet van de onderzoeksvraag is.

Vervolgens de variabelen die relateren aan de onderzoeksvraag over mimiek. Zowel woede als glimlachen zijn emoties die zich kunnen tonen in de gezichtsuitdrukkingen van de respondenten. Glimlachen is de meest evidente van de twee, waarbij het omhoog gaan van de mondhoeken en de spieren rond de ogen belangrijke indicatoren zijn (Grebelsky-Lichtman & Katz, 2020). In het framework van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) wordt glimlachen eerder aan vrouwen toegeschreven. Zij zouden dit sneller en meer doen dan mannen. In tegenstelling tot woede, wat dan weer eerder als mannelijk wordt beschreven (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017). Woede is ook net iets gecompliceerder als het gaat om de

operationalisering. Het kan hier gaan om strakker geworden lippen, verlaagde wenkbrauwen en ogen (Grebelsky-Lichtman & Katz, 2020; Wasike, 2019).

Tot slot de variabelen rond de hoofdbewegingen. Hierbij gaat het voornamelijk om oogcontact en het knikken van het hoofd. Dat laatste gaat over het Engelse 'nodding', waarbij er lichtjes met het hoofd geknikt wordt, als teken van begrijpen wat de andere zegt of als aansporing om verder te gaan, die eerder aan vrouwen wordt toegeschreven (Mast & Sczesny, 2010). Het is dus een non-verbale gedraging die niet plaatsvindt tijdens het spreken van de respondent, maar net tijdens de periodes dat de respondent niet aan het spreken is en luistert naar de andere deelnemer(s) van het debat.

Tot slot, oogcontact, waarbij het gaat over het recht in de ogen van de andere persoon kijken. In het meeste onderzoek wordt dit vooral toegeschreven aan vrouwen, zij zouden dit meer doen dan mannen (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017; Mast & Sczesny, 2010). Toch is er ook ander onderzoek dat stelt dat net mannen meer oogcontact onderhouden, bijvoorbeeld in een parlementaire context (Álvarez Benito & Íñigo Mora, 2016). In dit onderzoek zal er een onderscheid gemaakt worden tussen oogcontact met de moderatoren en oogcontact met de andere deelnemers van het debat. Zo kan er meteen worden gezien of dit ook een verschil oplevert.

Het datamateriaal werd ter beschikking gesteld via het Elektronisch Nieuwsarchief. Op die manier konden de nodige fragmenten bekeken worden. Het codeboek werd omgezet in een Qualtricssurvey die telkens werd ingevuld per persoon die deel uitmaakte van het debat. Voor één fragment moest dus minstens twee keer de survey worden ingevuld. Er werd gekozen voor een Qualtricssurvey, omdat dit een makkelijke uitvoer van data mogelijk maakt.

Het verzamelen van de data gebeurde door één onderzoeker, waarbij de fragmenten die deel maakten van de steekproef telkens bekeken werden. Handbewegingen werden dan geturfd, de tijd dat een persoon in beeld kwam werd ook mee genoteerd omdat dit relevant was voor een weging van de handgebaren. De andere variabelen werden ook gescoord per persoon die deel uitmaakte van het debat. Na een eerste grote ronde werd nog een klein beetje extra data toegevoegd, voornamelijk van afleveringen van Terzake. Omdat er enorm veel afleveringen wegvielen die niet konden worden gebruikt omwille van de toepassing van de definitie van een debat van Örnebring (2003) uiteindelijk zijn er zes afleveringen van de Zevende Dag opgenomen in de steekproef, vijf afleveringen van de Afspraak op Vrijdag en 16 afleveringen

van zowel de Afspraak als Terzake. Welke afleveringen exact werden opgenomen in de dataset, kan in bijlage 2 worden teruggevonden.

Een ander belangrijk element om aan te halen betreft de afleveringen van de Afspraak en van de Afspraak op Vrijdag. Dit zijn programma's met een drietal gasten, die over verschillende onderwerpen met elkaar in debat gaan. In dit onderzoek is er gekozen voor een tijdslimiet per persoon van vijf minuten per debat. Maar elk onderwerp dat aan bod kwam in een aflevering van de Afspraak en de Afspraak op Vrijdag werd aanzien als een ander debat. Die personen werden dus meermaals gecodeerd. Dit zorgt ervoor dat er een overwicht is van de Afspraak in de data ten opzichte van Terzake. Het maakt dat het aantal unieke personen in de dataset maar de helft is van het totaal aantal personen. Dit hoeft zeker geen probleem te zijn. Verschillende personen komen nu eenmaal vaker voor in debatprogramma's dan andere personen. Iemand als Bart De Wever wordt sneller gevraagd in een debatprogramma, dan een "gewoon" parlementslid (Van Remoortere, 2017). Daarnaast gaat het in de Afspraak en de Afspraak op Vrijdag telkens over andere onderwerpen. Elke gast wordt uitgenodigd omwille van zijn of haar expertise rond een van die onderwerpen. En natuurlijk spreken zij ook mee over de andere onderwerpen en dus worden zij meermaals mee gecodeerd. Er zou dan kunnen worden gedacht dat dit zorgt voor dubbele tellingen, aangezien een deel van non-verbale communicatie misschien wel eigen is aan een persoon. Toch werd bij het coderen opgemerkt dat dit zeker niet altijd het geval is. Het non-verbale gedrag van een persoon, wanneer het over het onderwerp ging waar hij of zij als expert over aan tafel zat, was vaak echt wel anders dan het non-verbale gedrag van diezelfde persoon bij een ander debat. Om die reden werd de keuze gemaakt, om alle personen mee te nemen in de data-analyse fase.

Data-analyse

Na het ontwikkelen van het codeboek kan verder aan de slag gegaan worden, met het verzamelen van de data en dan vervolgens de analyse ervan. Nadat alle data werden ingevoerd in de Qualtricssurvey, kon het van hieruit eenvoudig worden geëxporteerd naar een bestand voor SPSS. Eenmaal in SPSS kon de analyse beginnen. Allereerst werd een filter ingeschakeld waardoor de personen die dubbel gecodeerd werden omwille van de reliabilitytesten uitgesloten van alle analyses die nog zouden volgen. Vervolgens werden een aantal frequentietabellen getrokken om een beter inzicht in de data te krijgen. Daarna was het zaak om de handgebaren in het juiste formaat te krijgen om ze te kunnen vergelijken over

geslachten heen. Hier werd geopteerd voor het relatief maken van de getelde handgebaren. Om de geturfdde handgebaren om te kunnen zetten naar een relatief aantal werden ze gedeeld door de tijd dat diezelfde persoon aan bod was gekomen, en hoe lang die persoon dus bekeken was geweest voor dit onderzoek. Hier stond een maximum op van vijf minuten. Die uitkomst was dan het relatieve aantal handgebaren per seconde. Door dit nog te vermenigvuldigen met 60 kon een variabele worden bekomen die nuttig was en eenvoudig om te kunnen vergelijken over de geslachten heen. Dit werd gedaan voor zowel kleine als grote handgebaren en resulteerde in een tabel met de gemiddelde en de standaardafwijkingen binnen de twee geslachten alsook het totaal.

De andere variabelen werden telkens via kruistabellen in SPSS gemaakt. Elke variabele werd met geslacht gekruist, kolompercentages gaven het relatieve aandeel weer wat de vergelijking vergemakkelijkte. Al die verschillende kruistabellen zijn gecombineerd in één grote tabel, te vinden in de bijlagen. Telkens werd er van een variabele ook een bar chart gemaakt in Excel. Dit geeft een iets betere visualiteit van de waarden. Deze grafieken zijn telkens opgenomen in de sectie waar over die variabelen gesproken wordt, telkens aan het einde van die sectie, om zo de leesbaarheid zo groot mogelijk te houden.

Zoals reeds aangegeven zijn er ook een aantal fragmenten dubbel gecodeerd en werd hiermee een betrouwbaarheidsscore berekend. Die worden hieronder in de tabel reeds weergegeven per variabele om zo de conclusies op waarde te kunnen schatten. De scores zijn over het algemeen enorm hoog. Dit wil zeggen dat het goed zit met de betrouwbaarheid. Ze zijn misschien zelfs wel hoger dan men zou verwachten. Het codeboek was natuurlijk om de betrouwbaarheid te verhogen zo gedetailleerd mogelijk gemaakt. Daarnaast heeft de tweede codeur ook nog een mondelinge toelichting gekregen en werd er op voorhand een fragment samen bekeken, om zo de tweede codeur te laten wennen aan het datamateriaal en aan het codeboek. Volgens De Swert (2012) is het noodzakelijk vanaf dat een score niet boven de 0.8 zit hiervoor kort een verklaring te zoeken. In dit geval gaat dat enkel om de variabele woede. Mogelijks kan dit verklaard worden doordat er best weinig woede aanwezig was in de debatten, de debatten waren niet zo emotioneel of pittig dat er vaak sprake was van woede. Misschien dat er dan als er wel woede was, dat het door de ene codeur sneller werd gezien als meer woede dan door de andere codeur. Belangrijkste verklaring is dat de operationalisering van woede sterk gebaseerd is op het onderzoek van Wasike (2019), waar

gekeken werd naar Amerikaanse debatten ten tijde van een presidentsverkiezing. De verschillende contexten kunnen hier een rol hebben gespeeld, waardoor de operationalisering niet helemaal overeenstemt met hoe woede wordt getoond in de Vlaamse debatprogramma's.

Tabel 1

Krippendorff's alpha scores

Variabele	Waarde KALPHA
KALPHA glimlachen	0.9569
KALPHA woede	0.7276
KALPHA knikken	0.9240
KALPHA oogcontact deelnemers	0.8217
KALPHA oogcontact moderator	0.8200
KALPHA kleine handbewegingen	0.8500
KALPHA grote handbewegingen	0.8896

Resultaten

In deze sectie komen de resultaten van het gevoerde onderzoek aan bod. Allereerst een korte schets van het datamateriaal. De steekproef bestaat uit 184 personen. Dit zijn niet allemaal unieke personen. Doordat debatten van de Afspraak telkens per onderwerp werden gecodeerd, kwamen die gasten vaak twee keer aan bod. Dit is gerechtvaardigd omdat de non-verbale communicatie kan verschillen als het gaat over een onderwerp dat al dan niet meer binnen hun kennisgebied valt. Daarnaast gebeurt het regelmatig dat bepaalde personen meerdere keren in de steekproef zijn beland. Dit omdat de steekproef at random is getrokken, waarbij er geen rekening werd gehouden met welke personen er in welke aflevering zaten. Ook hier vormt dat geen probleem. Het gaat telkens over diverse onderwerpen, alsook diverse momentopnames doorheen het jaar waardoor het niet zo is dat hun non-verbale gedrag per definitie volledig overeenkomt. Voor de volledigheid, het aantal unieke personen in de dataset is 92.

Van de 184 personen die in de dataset zitten, is het geslacht niet eerlijk verdeeld. Tabel 1 bevat een aantal frequenties om een beeld te geven over de spreiding van bepaalde karakteristieken in de dataset.

Er zitten opvallend meer mannen dan vrouwen in de dataset; een derde zijn vrouwen, twee derde zijn mannen. Een verklaring daarvoor is niet moeilijk te vinden. Als men kijkt naar de bekeken debatten, dan valt het meteen op dat er in de meeste debatten afzonderlijk al een overwicht was van mannen. Het leeuwendeel van politieke debatten in onze Vlaamse tv-programma's bestaan voornamelijk uit een gelijke verdeling van mannen en vrouwen ofwel een overwicht aan mannen. Het komt amper voor dat er in een debat meer vrouwen dan mannen zijn, en een debat met enkel vrouwen is zelfs niet voorgekomen in de dataset. Hierdoor is het logisch dat er in een random steekproef meer mannen dan vrouwen aanwezig zijn. Om die reden zal bij de tabellen telkens ook een relatief percentage gegeven worden, wat de interpretatie eenvoudiger maakt omdat er zo rekening wordt gehouden met de verschillende groottes van de twee groepen. De exacte cijfers over de samenstelling van de debatten en de verdeling van de geslachten kan hieronder in tabel 1 bekeken worden.

Tot slot nog een korte beschrijving van de rollen en functies die voorkomen in de dataset. De grootste groep zijn politici, zoals wel verwacht kan worden in politieke debatprogramma's. Het is een evidentie dat daar vaak en regelmatig politici in aan bod komen. De volgende grote groep zijn academici, gevolgd door journalisten. Vervolgens burgers en vertegenwoordigers van sectororganisaties (bijvoorbeeld een vertegenwoordiger van de vakbond). De kleinste groepen zijn die van experts en BV's. De exacte cijfers per categorie kunnen worden teruggevonden hieronder in tabel 1.

Tabel 2*Frequentietabel: Geslacht, Rol/Functie en Samenstelling debat*

Geslacht	Frequentie	Percentage
Man	127	69,4
Vrouw	56	30,6
Totaal	183	100,0
Rol of functie		
Politicus	68	37,2
Academicus	36	19,7
Journalist	23	12,6
Burger	17	9,3
Vertegenwoordiger sectororganisatie	17	9,3
Expert	15	8,2
BV	7	3,8
Samenstelling debat		
Meer mannen dan vrouwen	89	48,6
Uitsluitend mannen	46	25,1
Half man(nen), half vrouw(en)	36	19,7
Meer vrouwen dan mannen	12	6,6

OVa: handgebaren

De eerste deelonderzoeksvraag ging over de handgebaren van de deelnemers in de debatten. Om dit te analyseren werd tijdens het bekijken van de fragmenten het aantal handgebaren per persoon die deelnam aan het debat geturfd. Zowel kleine handgebaren als grote handgebaren werden op die manier geturfd. Voor de analyse werden deze handbewegingen dan telkens relatief gemaakt: het aantal bewegingen werd gedeeld door de totale tijd die een persoon aan bod kwam. Dan worden natuurlijk zeer kleine aantallen bekomen, omdat het dan gaat over het aantal handbewegingen per seconde. Dit werd dan vervolgens nog maal 60 gedaan. Zo werd dan de finale maat bekomen van relatieve handbewegingen in één minuut, zowel voor de kleine als voor de grote handbewegingen. In tabel 2 worden daarvan de gemiddeldes en standaardafwijkingen per geslacht nog uitgesplitst weergegeven. Eerst de kleine handbewegingen. In de tabel is het zichtbaar dat mannen een kleiner aantal handgebaren vertonen in vergelijking met vrouwen. De omgekeerde situatie is er dan weer bij de grote handgebaren, daar zijn het de mannen die meer handbewegingen vertonen dan vrouwen. Dit sluit aan bij eerder onderzoek waarbij ook gevonden werd dat vrouwen meer kleine bewegingen maken, en mannen dan weer meer grote bewegingen. Logischerwijs is het

verschil tussen kleine bewegingen en grote bewegingen relatief groot. Bijvoorbeeld bij mannen waar ze gemiddeld 10,8 kleine bewegingen doen per minuut, doen ze maar 4,5 grote bewegingen per minuut. Bij vrouwen is het verschil tussen beide nog groter: 12,9 kleine bewegingen per minuut en 3,9 grote bewegingen gemiddeld genomen op een minuut.

Tabel 3

Kruistabel Geslacht met Relatieve Kleine en Relatieve Grote Handbewegingen in één minuut

Geslacht		Relatieve kleine handgebaren in 1 minuut	Relatieve grote handgebaren in 1 minuut
Man	Gemiddelde	10,818	4,508
	Standaardafwijking	8,120	3,641
Vrouw	Gemiddelde	12,915	3,926
	Standaardafwijking	7,174	3,848
Totaal	Gemiddelde	11,460	4,330
	Standaardafwijking	7,883	3,705

OVb: mimiek

De resultaten van volgende variabelen worden weergegeven met behulp van een bar chart. Voor de volledigheid werd ook een tabel toegevoegd, waarbij ook de effectieve aantallen en totalen worden weergegeven. Die tabel kan worden gevonden in de bijlagen, achteraan deze thesis.

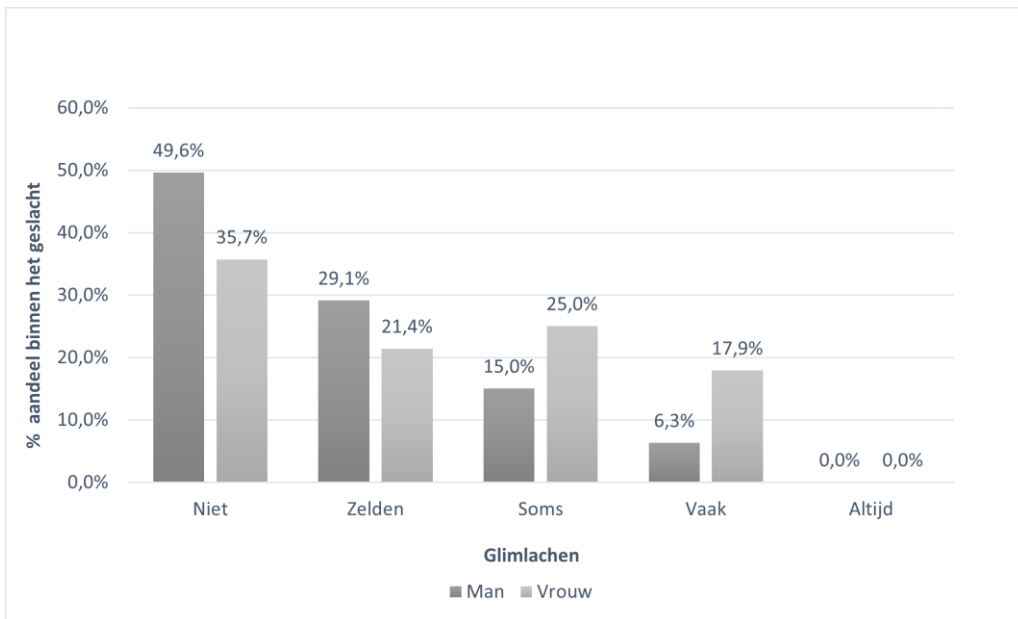
Vervolgens de onderzoeksvraag die naar mimiek keek, ofwel de variabelen glimlachen en woede. Allereerst glimlachen, hierbij werd gekeken naar de mate waarin een respondent gedurende het debat aan het glimlachen was. Het gaat dan onder andere om mondhoeken die omhooggaan, lachrimpeltjes die zichtbaar worden, ... Uit grafiek 1 blijkt dat driekwart van de mannen in de steekproef niet of zelden lacht. In tegenstelling tot de vrouwen, waar 50% van de respondenten in deze categorieën valt. Aan de andere kant van het spectrum, bij het vaak lachen, is een kleine 20% van de vrouwen vaak aan het lachen in vergelijking met 7% bij de mannen.

Verder de variabele woede, gecombineerd met het geslacht. Woede werd geoperationaliseerd naar woede-uitdrukkingen zichtbaar in het gezicht. Het kan dan gaan over vijandige blikken, het tonen van de onderste tanden en verlaagde ogen. Het meest opvallende resultaat in deze grafiek is dat er heel veel mensen zijn die geen woede tonen. Van de respondenten die dit wel deden, waren in de categorie zelden meer vrouwen

vertegenwoordigd. Echter bij de categorieën waarbij er nog meer of vaker woede werd getoond, was het grootste deel wel mannelijk. Dat sluit aan bij eerder onderzoek waar meer woede werd getoond door mannen.

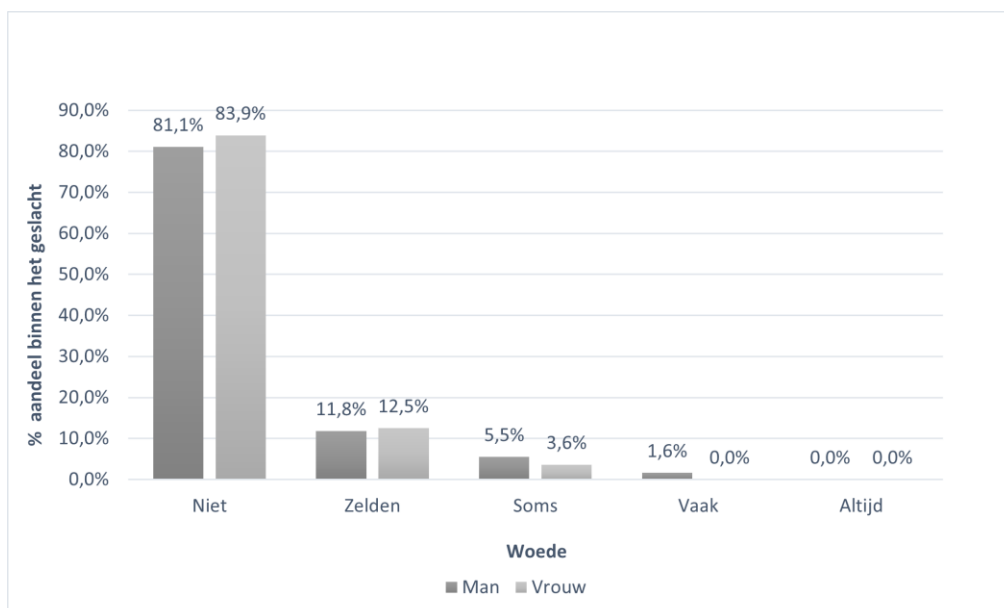
Grafiek 1

Bar chart Glimlachen – verspreid over de verschillende categorieën van de Likertschaal van deze variabele

Grafiek 2

Bar chart Woede - verspreid over de verschillende categorieën van de Likertschaal van deze variabele

OVC: hoofdgebaren

Tot slot de derde deelonderzoeksvraag die keek naar de hoofdgebaren, daarmee werd oogcontact en knikken bedoeld. Als eerste het knikken. Hiermee wordt het knikken bedoeld niet tijdens het spreken zelf, maar het knikken tijdens het luisteren naar de andere personen die aan het woord kwamen. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen knikken bij het luisteren naar de moderator en het luisteren naar de andere deelnemers van het debat. Allereerst over de respondenten die niet tot zelden knikken. Bij vrouwelijke respondenten gaat dat om ongeveer 50% van de vrouwen, bij mannen om net geen 60%. Het verschil tussen de geslachten is het grootst in de categorie niet en in de categorie vaak. Beide duiden op eenzelfde resultaat, namelijk dat het vaker om vrouwen gaat die knikken met het hoofd. Dit sluit aan bij ander wetenschappelijk onderzoek.

Tot slot de laatste variabele, het oogcontact. De operationalisering is duidelijk, namelijk is er sprake van rechtstreeks kijken naar andere personen in de ruimte. Hier werd, in tegenstelling tot bij het knikken, wel onderscheid gemaakt tussen oogcontact met andere deelnemers van het debat en oogcontact met de moderator. Dit omwille van de andere rol die een moderator heeft in de context van Vlaamse debatprogramma's en de rol van een moderator in de debatten van ander onderzoek.

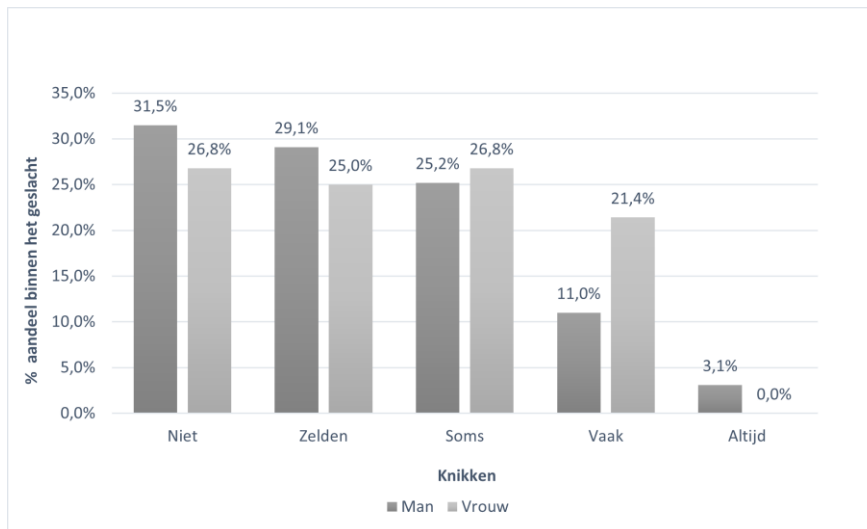
Het oogcontact van een respondent met de andere deelnemers van het debat wordt in onderstaande grafiek weergegeven. Maar liefst een derde van de vrouwen had zelden oogcontact met andere deelnemers aan het debat, in vergelijking met de mannen waar dit om een ruime 20% gaat. Het grootste deel van de mannen heeft soms oogcontact met de andere deelnemers, bij vrouwen gaat dit ook hier om een derde van de respondenten. Het aantal respondenten dat vaak oogcontact maakte met andere deelnemers is gelijk verdeeld bij mannen en vrouwen, bij beide geslachten gaat dit om een kleine 30%. Tot slot zijn er dubbel zoveel mannen, procentueel gezien, die (bijna) altijd oogcontact houden met de andere deelnemers in vergelijking met het aantal vrouwen die dat doen.

De grafiek die het oogcontact met de moderator weergeeft is toch wel sterk verschillend van de grafiek die het oogcontact met deelnemers toont. Ten eerste is er altijd een vorm van oogcontact met moderator aangezien de categorie "niet" niet voorkomt in de tabel. Vervolgens is ook zichtbaar dat de categorie "vaak" de grootste categorie is bij zowel mannen als vrouwen. Echter gaat het bij de mannen om meer dan 65% en bij de vrouwen om net geen

50%. De resterende vrouwelijke respondenten bevinden zich voornamelijk in de categorie “soms”. Bij de categorie “(bijna) altijd” zijn er meer mannen dan vrouwen, en tot slot de categorie “zelden” daar is het andersom en zijn er meer vrouwen dan mannen.

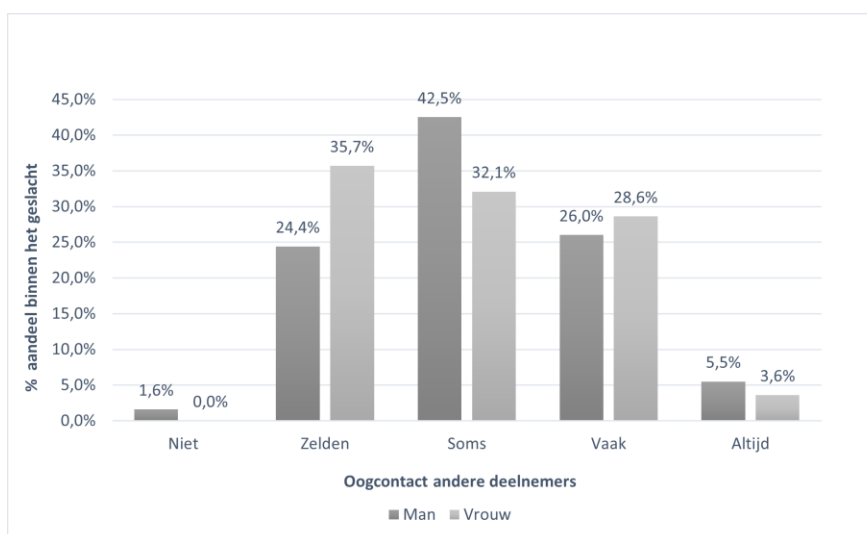
Grafiek 3

Bar chart knikken - verspreid over de verschillende categorieën van de Likertschaal van deze variabele

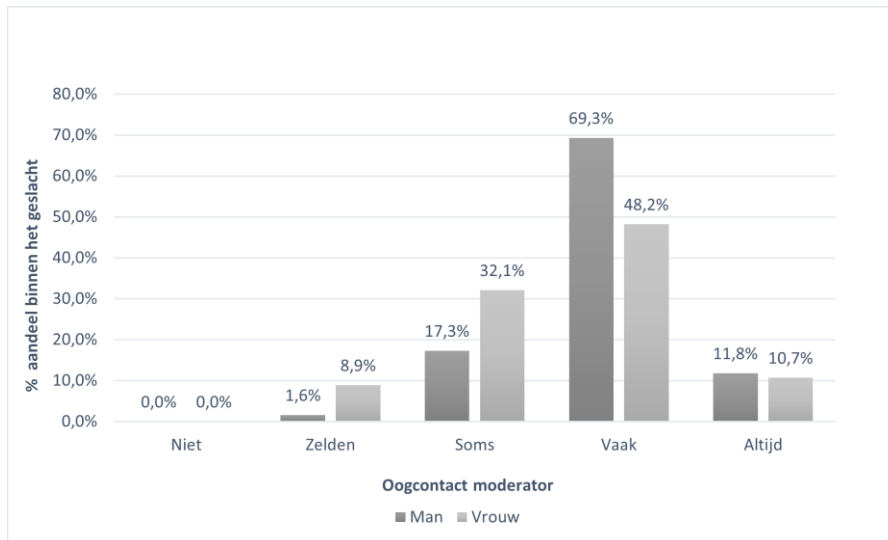
Grafiek 4

Bar chart Oogcontact met Deelnemers - verspreid over de verschillende categorieën van de Likertschaal van deze variabele

Grafiek 5

Bar chart Oogcontact met Moderator - verspreid over de verschillende categorieën van de Likertschaal van deze variabele

Discussie en conclusie

Dit onderzoek had één grote, algemene onderzoeksvraag: In welke mate zijn er non-verbale verschillen tussen mannen en vrouwen in politieke debatprogramma's? De onderzoeksvraag werd nog opgedeeld in drie deelonderzoeksvragen. Zo kon er telkens specifiek naar een aantal variabelen gekeken worden en was er meer structuur. Non-verbaal gedrag is een breed begrip, zoals aangetoond in de literatuursectie. Keuzes moeten dan gemaakt worden. Het werk van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017) vormde het startpunt voor het kiezen van een aantal non-verbale kenmerken die onderzocht konden worden binnen de context van Vlaamse debatprogramma's. Onderzoeksvraag a keek naar de handgebaren van mannen en vrouwen, zowel kleine als grote bewegingen werden geturfd. Onderzoeksvraag b ging over mimiek en de variabelen of kenmerken die daarop zichtbaar konden zijn. In dit onderzoek ging het dan over glimlachen en het tonen van woede in het gezicht. Tot slot onderzoeksvraag c keek naar de hoofdgebaren: oogcontact met andere deelnemers aan het debat, oogcontact met de moderator en het knikken van het hoofd. Die drie onderzoeksvragen samen vormen een antwoord op de algemene onderzoeksvraag naar verschillen in non-verbaal gedrag van mannen en vrouwen.

Als eerste de handbewegingen. Mannen bewegen hun handen minder vaak. Ze doen vooral minder kleine handbewegingen. Als het gaat om grote handbewegingen dan zijn het eerder mannen die dit doen dan vrouwen. Dit sluit aan bij het framework van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017). Mannen maken zich dus groter in hun bewegingen, terwijl vrouwen misschien wel vaker bewegingen met hun handen maken maar dan wel kleinere bewegingen.

Vervolgens de variabelen met betrekking tot de mimiek. De grafiek van het glimlachen is heel erg duidelijk hierover. Het zijn vaker mannen die niet lachen, en vrouwen die vaker wel lachen. Woede komt opmerkelijk weinig voor in de dataset. Het zo weinig tonen van woede kan wijzen op een andere sfeer bij de debatten in de Vlaamse debatprogramma's dan de presidentiële debatten. Dit doet vermoeden dat de debatten in onze context minder heftig zijn dan die in de meer onderzochte context van presidentiële debatten. Een mogelijke verklaring daarvoor is dat het bij zo'n presidentiële debatten eerder gaat om de kiezer echt te overtuigen, om hem of haar in jouw kamp te krijgen. De debatten in onze programma's zijn heel anders van opzet. Het zijn dagelijkse programma's die niet enkel in tijden van verkiezingen worden gehouden en misschien ook eerder een informatief doel hebben dan een persuasief opzet. Om die reden is

het minder noodzakelijk om woede of hevige emotie te tonen, want er is niet echt een kiezer die meteen moet worden overtuigd. Het is niet dat er aan het einde van het debat een winnaar wordt verkozen, zoals wel vaker het geval is in zo'n presidentiële debatten.

Tot slot de hoofdgebaren, eerst het knikken. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen knikken naar de andere deelnemers of naar de moderator. Vrouwen knikken meer dan mannen, dat sluit aan bij eerder gevoerd onderzoek. Dit zou kunnen verklaard worden door dat vrouwen expressiever worden bevonden volgens Fischer en LaFrance (2015), en ze dus ook willen tonen of ze het al dan niet eens zijn met wat de andere persoon aan het zeggen is op dat moment door al dan niet mee te knikken. Tot slot het oogcontact. Bij het oogcontact met andere deelnemers waren er opvallend veel vrouwen die weinig oogcontact hadden met de andere participanten in het debat. Mannen hebben meer oogcontact met andere participanten en "durven" zelfs heel vaak oogcontact met de anderen te maken. Het oogcontact met de moderator verloopt anders. Er is sowieso meer oogcontact met de moderator dan met andere deelnemers bij beide geslachten. Toch zijn het eerder mannen die veel oogcontact hebben met de moderator.

Bij het oogcontact werd wel onderscheid gemaakt tussen oogcontact met andere deelnemers en oogcontact met de moderator. Omdat in ander onderzoek dit onderscheid niet gemaakt wordt, maar de context is hier toch wel anders. In onze Vlaamse debatprogramma's is er een grotere, meer actieve rol weggelegd voor de moderator. Dit kan verklaren waarom er veel oogcontact is met de moderator en minder met de andere participanten. In sommige debatten is de moderator soms zelfs eerder een interviewer dan de persoon die structuur biedt aan debatterende partijen.

De algemene onderzoeksvraag is dus beantwoord. Het non-verbale gedrag van mannen en vrouwen verhoudt zich in de Vlaamse debatprogramma's heel gelijkaardig aan dat van mannen en vrouwen in eerder onderzoek, waar voornamelijk naar presidentiële debatten werd gekeken.

Zoals bij elk onderzoek zijn ook hier wel een aantal beperkingen te vinden. In deze sectie worden ze kort even genoemd, opgedeeld in twee stukken: theoretische beperkingen en empirische beperkingen.

Allereerst de theoretische beperkingen. Daarbij gaat het om onderzoek naar non-verbaal gedrag in het algemeen. Grebelsky-Lichtman (2016) stelt dat communicatief onderzoek vaak enkel kijkt naar ofwel non-verbaal gedrag ofwel verbaal gedrag. Het is dus vaak opgesplitst in onderzoek. Grebelsky-Lichtman (2016) ziet het als een noodzakelijkheid om beide communicatievormen tegelijk te onderzoeken. Dit kan ook wel passen bij de verschillende functies die sommige auteurs toeschrijven aan non-verbale communicatie. Zoals in het onderzoek van Phutela (2015) waarin de verschillende doelen van non-verbale communicatie worden beschreven. Dit kan gelinkt worden aan de argumentatie van Lichtman om beide communicatievormen aan elkaar te linken (Grebelsky-Lichtman, 2016) en haar framework met vier kwadranten (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017). In dit onderzoek werd er ook maar uitsluitend gekeken naar non-verbaal gedrag, en werd verbaal gedrag niet meegenomen. Mogelijke interacties tussen verbaal en non-verbaal gedrag kunnen dus niet gevonden worden op deze manier. En in de visie dat non-verbaal gedrag een toevoeging is van verbaal gedrag is dat wel degelijk een beperking in dit onderzoek. Het is meteen ook een aanzet voor toekomstig onderzoek waar deze combinatie wel onderzocht zou kunnen worden. Dan kan er bekeken worden of non-verbaal gedrag en verbaal gedrag elkaar versterken, de ene de plaats inneemt van de andere, ...

Een andere eerder theoretische kritiek die geformuleerd kan worden op onderzoek naar genderverschillen in non-verbaal gedrag, en dat ook in dit onderzoek een beperking is, gaat over de opdeling van karakteristieken naar gender. Zo is een opdeling naar mannelijk of vrouwelijke kenmerken misschien niet altijd zo correct. Vaak steunt dit op onderzoek van de jaren 70, 80, 90 van de vorige eeuw. Inmiddels is onze samenleving danig veranderd en is er meer fluiditeit rondom het concept van gender. Enkel opdelen naar man/vrouw is vandaag de dag misschien te beperkend, of heel erg veroordelend. Want wat met een persoon als Petra De Sutter in onze Belgische politiek? Zij is open over haar identiteit, maar hoe kwalificeer je dat dan in een onderzoek naar mannen en vrouwen, waar weinig ruimte is voor de verschillende genderrollen. Hier komt de discussie van nature/nurture naar boven, waarbij de vraag gesteld kan worden of de gevonden genderverschillen er zijn gekomen door biologische

verschillen in de geslachten en hoe zij communiceren. Of zijn die verschillen eerder toe te schrijven aan culturele waarden, normen, socialisatie en dergelijke meer. In dit onderzoek is geopteerd om het onderscheid enkel tussen mannen en vrouwen te maken. Als voornaamste argument daarvoor zijn de gasten in de debatprogramma's die hier onderzocht werden. Van alle personen in de steekproef, was er geen enkele persoon waarbij die persoon niet onmiddellijk kon geïdentificeerd worden naar een bepaald geslacht. In onze Belgische politiek is (nog maar) weinig aanwezigheid van meer genderfluiditeit. Om die reden is gender en de opsplitsing naar maar twee genders wel degelijk een beperking in de samenleving waar we vandaag de dag leven. Echter is het een iets minder grote beperking binnen de specifieke context van dit onderzoek, omdat het voor de Vlaamse debatprogramma's nog maar amper voorkomt.

Vervolgens een aantal empirische beperkingen, die korter kunnen worden besproken dan de theoretische beperkingen van de voorgaande paragrafen. De debatcontext in dit onderzoek, en in de Vlaamse context dus, is veel gematigder en anders opgebouwd dan de debatten die in andere onderzoeken werden gebruikt. Een Amerikaans presidentsdebat is dan ook iets helemaal anders dan een kort debat over één actueel thema op een woensdagavond om acht uur. In de debatten op de Vlaamse televisie was er veel meer gesprek richting moderator, dan dat de deelnemers echt met elkaar in de clinch gaan. Dit maakt dat enkele dynamieken anders zijn in onze Vlaamse context dan in de Amerikaanse, presidentiële context waar veel onderzoek dat gebruikt werd voor het codeboek op gebaseerd is. Een variabele als woede, is dus veel minder snel en vaak aanwezig in onze Vlaamse context. Er zijn natuurlijk wel vurige debatten, maar vele debatten zijn heel gestructureerd, gemodereerd en feitelijk. Dit maakt dat de emoties minder snel hoog oplopen. Oogcontact moest om die reden ook worden opgedeeld in oogcontact met deelnemers en oogcontact met moderator. In presidentiële debatten gaat het telkens over oogcontact met de deelnemers van het debat, maar in onze Vlaamse context wordt er vaak tegen de moderator gesproken door beide partijen, en kijkt men dan soms naar de overkant van de tafel, naar de gesprekspartner(s).

Over het coderen zelf valt ook nog een en ander te zeggen. Non-verbaal gedrag proberen te operationaliseren is een moeilijke oefening. Er is verschillend wetenschappelijk onderzoek dat zich hieraan waagt, en dat onderzoek werd hier dan ook gebruikt om het codeboek op te stellen. De validiteit van het onderzoek wordt op die manier vergroot, omdat de verschillende

concepten reeds getest zijn in ander onderzoek. Echter is het zeer moeilijk om non-verbaal gedrag goed te operationaliseren en om dit betrouwbaar te coderen tijdens het bekijken van het datamateriaal. De operationalisering werd zo goed mogelijk gedaan, gebaseerd op een aantal onderzoeken naar non-verbaal gedrag ook in de debatcontext. Toch is een concept als handgebaren tellen niet zo eenvoudig als het kan klinken. Bijvoorbeeld wanneer is de ene handbeweging afgerond en kan het als een nieuwe handbeweging worden beschouwd. Daarnaast is ook het verschil tussen groot en klein niet zo eenduidig te maken. In dit onderzoek, en in deze codeboek werden definities gebruikt uit ander onderzoek waarbij het verschil lag bij de grenzen van het lichaam: kleine bewegingen bleven daarbinnen, grote bewegingen gingen daarbuiten. Toch is het bij het kijken van het materiaal niet elke keer zo eenduidig als de definities doen vermoeden. Dit soort zaken kom je bij enorm veel aspecten van non-verbaal gedrag tegen; het is niet zo eenvoudig te tellen als verbale kenmerken.

Tot slot, de moeilijkheid met betrekking tot de camerastandpunten die gebruikt worden in de programma's in dit onderzoek. Doordat alle programma's plaatsvinden aan een tafel waar de deelnemers van het debat en de moderator aan plaatsnemen, is het niet altijd zo dat hun handen in beeld komen. Het standaard camerastandpunt houdt de buste van de persoon in beeld, dus hoofd en schouders, maar niet de persoon tot aan de tafel. Daar liggen vaak wel de handen, en dit maakt dat niet alle handbewegingen konden worden gezien. Ook dit verschilde per deelnemer, aangezien bijna geen enkele persoon zijn handen puur op tafel liet liggen, maar anderzijds de ene persoon had ze sneller in beeld dan de andere. De camerastandpunten wijzigden wel geregeld, en de handen waren relatief snel in beeld vanaf dat de persoon ze een beetje optilde. Dit gebeurde echt wel heel vaak, dus is het niet zo dat er enorm veel handbewegingen gemist werden hierdoor. Het is echter wel een aandachtspunt om in het achterhoofd te houden, namelijk dat de handen binnen deze programma's niet altijd in beeld zijn en dat maakt een onderzoek dat naar de handen kijkt, wel iets minder evident.

Desalniettemin doen deze beperkingen het gedane werk niet teniet. Een gat in de literatuur, waarbij non-verbaal gedrag nog niet bekeken werd in onze Vlaamse debatcontext. Dit onderzoek vormt een eerste, voornamelijk descriptieve basis waar toekomstig onderzoek op verder kan bouwen. Het is cruciaal dat dit ook gebeurt, het begrijpen van non-verbaal gedrag en hoe dit zich uit in ons medialandschap is en blijft relevant. In de dataset zaten programma's

die dagelijks op televisie zijn, ze zijn dus een belangrijke bron waaruit kijkers in contact komen met actualiteit en politiek. Het kan dus zeker vormend zijn voor Vlaamse kijkers, in hun visies en gedachtegoed. Om die reden is het belangrijk om ook het genderverschil hier te ontdekken, in kaart te brengen en naar gevolgen te zoeken.

Het mag duidelijk zijn dat er nood is aan nog meer onderzoek naar non-verbaal gedrag in onze Vlaamse debatprogramma's. Zoals net aangegeven kan dit onderzoek een eerste beschrijvend basis vormen voor diepgaander en meer uitgebreid onderzoek. Zo kunnen er dan meer variabelen getest worden, een uitgebreidere dataset, ... Op die manier kan ook het operationaliseren van de non-verbale communicatie variabelen beter onderzocht worden en op punt komen. Dit zal de kwaliteit van het non-verbale communicatie-onderzoek zeker verhogen. Als dat op punt staat, is het ook eenvoudiger om comparatief onderzoek te voeren. De dataset kan worden uitgebreid naar andere landen, met ook gelijkaardige programma's zoals hier bij ons. Ook vergelijkingen tussen onze context en de context binnen presidentiële systemen waar debatten toch op een heel andere manier plaatsvinden, kan zeker van toegevoegde waarde zijn, voornamelijk vanuit het standpunt van de wetenschap. Ook de vergelijking tussen debat en interview kan zeker interessant zijn. De specifieke context van de Vlaamse debatprogramma's laat dit toe. Zeker in Terzake, maar ook in De Zevende Dag zijn er afleveringen of delen van afleveringen waar 1 persoon geïnterviewd wordt. Een vergelijking van non-verbaal gedrag van personen in zo een één-op-één context met personen in een debatcontext is zeker een relevante invalshoek.

Er zijn nog grote stappen te zetten binnen het veld van non-verbale communicatie. Het is niet omdat dit een misschien lastiger deeldomein is van communicatiewetenschappen, dat dit vergeten mag worden. Non-verbale communicatie is ook communicatie en is zonder twijfel een belangrijke doch onderschatte vorm van communicatie.

Zoals aangehaald, zijn er onderzoekers die van mening zijn dat non-verbaal gedrag niet te onderzoeken valt zonder naar verbaal gedrag te kijken. Dit zou een interessante bijkomstigheid zijn in toekomstig onderzoek, om bijvoorbeeld het volledige framework van (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017) te onderzoeken in onze Vlaamse context. Dit levert mogelijks nog erg interessante zaken op. Interactie-effecten tussen beide vormen van communicatie kunnen op die manier onderzocht worden. Dit lijkt een logische toevoeging aan

bestaand onderzoek, net omdat een gewone kijker van een debatprogramma ook zowel verbale als non-verbale communicatie waarneemt.

Dat laatste punt leidt heel eenvoudig naar het tweede grote luik dat er nog openstaat voor toekomstig onderzoek. En dat is niet meer uitsluitend descriptief onderzoek, maar er is nood aan onderzoek dat ook kijkt naar de gevolgen, de invloeden van non-verbaal gedrag op de kijker, en dus ook op de kiezer. Op die manier kan het meer richting politieke wetenschappen getrokken worden, waarbij de invloed van zo'n debatprogramma's kan onderzocht worden voor de Vlaamse kiezer. Wie kijkt er naar zo'n programma's en met welk doel, wie wordt er beïnvloed door dit soort programma's en op welke manier, wat is het effect van bepaalde (non-)verbale communicatie op de kiezer, en dergelijke meer. Het zou een heel interessante onderzoeksvraag zijn om bijvoorbeeld de resultaten van descriptief onderzoek naar non-verbale verschillen tussen mannen en vrouwen over te nemen naar een context met kiezers. Zo kan er bijvoorbeeld een experiment worden opgezet waarin non-verbaal gedrag van mannen uitgevoerd door mannen, non-verbaal gedrag toegeschreven aan vrouwen uitgevoerd door vrouwen, en ook de omgekeerde varianten worden getest op een steekproef om te kijken wat het effect is van bepaalde non-verbale gedragingen. Wat zijn de preferenties van een kiezer? Wilt die het liefst dat een vrouw zich gedraagt naar de aan haar toegeschreven communicatiemanieren, of komt ze competenter over als ze bepaalde gedragingen al dan niet doet. Dit kan leiden tot een heus politiek marketingonderzoek waarbij een ideale communicatiestructuur voor mannen en vrouwen kan worden uitgedacht, afhankelijk van het gewenste doel.

Deze thesis was een eerste stap in het beschrijven van non-verbaal gedrag van mannen en vrouwen in de Vlaamse debatprogramma's. Op basis van de literatuur omtrent het thema, voornamelijk vanuit presidentiële context, werd een codeboek opgesteld en data geselecteerd. Dit leidde tot een aantal interessante resultaten. Er zijn een aantal beperkingen aan het onderzoek, sommige die eigen zijn aan het onderzoeken van non-verbaal gedrag en anderen die eerder voortkomen uit de combinatie van methode en gebruikte data in dit specifieke onderzoek.

Wat betekenen de conclusies nu exact voor onze samenleving? Allereerst gaat het om bewustwording, dat mannen en vrouwen ander non-verbaal gedrag vertonen. De verklaring hiervoor werd niet gezocht binnen dit onderzoek, maar er bestaan reeds een aantal

hypothese binnen het bestaande onderzoek. Het is vooral belangrijk ons bewust te zijn van die verschillen, en de mogelijke gevolgen dat die verschillen hebben op de kiezers. Het viel op tijdens het analyseren van de data, hoewel dit geen specifieke onderzoeksvraag was, dat er maar 1/3de van de studiegasten vrouwen waren. Dit betekent dat, ondanks het hogere aantal vrouwen in de politiek, dat zij nog niet even vaak vertegenwoordigd zijn binnen die politieke debatprogramma's. Dit zijn toch programma's waar politici, of andere betrokken actoren zich kunnen tonen aan de kijker. Het biedt kansen om mensen aan te spreken, en om invloed te kunnen uitoefenen op hun denkbeelden. Hier zou nog wel verandering in mogen komen, zodat de verdeling in die programma's ook beter verdeeld is.

Non-verbaal gedrag is van belang binnen onze samenleving, waar heel veel zaken steeds meer via beeld lopen. Dankzij sociale media worden beelden heel belangrijk. Natuurlijk blijven verbale boodschappen dat ook, maar het non-verbale mag niet vergeten worden. Hoe iemand op beeld overkomt op de kiezer, bijvoorbeeld in termen van competentie, kan zeker voor politici bepalend zijn. Bij kiezers is het toch belangrijk dat iemand sympathiek overkomt, en non-verbaal gedrag kan daar zeker in mee spelen. Daarom is er ook dat verdere onderzoek nodig, om te kijken wat bepaalde non-verbale gedragingen veranderen in de percepties en preferenties van de kiezer. Laat dit onderzoek een eerste aanzet zijn naar soortgelijk onderzoek in onze Vlaamse context.

Bibliografie

- Álvarez Benito, G., & Íñigo Mora, I. (2016). Gender differences in eye-contact behaviour in parliamentary discourse. In C. Fuentes-Rodriguez & G. Alvarez-Benito (Eds.), *A Gender-based Approach to Parliamentary Discourse: The Andalusian Parliament*. John Benjamins Publishing Company.
- Banning, S., & Coleman, R. (2009). Louder than words: A content analysis of presidential candidates' televised nonverbal communication. *Visual Communication Quarterly*, 16(1), 4-17.
- Belga, & Huyghebaert, P. (2019, 2 oktober). *Wie is wie in de nieuwe Vlaamse regering? Van vertrouwde gezichten tot nieuwe lichting*. vrtnews.be. Retrieved 30 juli from <https://www.vrt.be/vrtnews/nl/2019/10/02/wie-is-wie-in-de-nieuwe-vlaamse-regering/>
- Benoit, W. L. (2013). *Political election debates: Informing voters about policy and character*. Lexington Books.
- Benoit, W. L., Hansen, G. J., & Verser, R. M. (2003). A meta-analysis of the effects of viewing US presidential debates. *Communication monographs*, 70(4), 335-350.
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. Glencoe, IL: Free Press.
- Briton, N. J., & Hall, J. A. (1995). Beliefs about female and male nonverbal communication. *Sex Roles*, 32(1), 79-90.
- Burgoon, J. K., Manusov, V., & Guerrero, L. K. (2021). *Nonverbal communication*. Routledge.
- D'heer, E., & Verdegem, P. (2015). What social media data mean for audience studies: a multidimensional investigation of Twitter use during a current affairs TV programme. *Information, communication & society*, 18(2), 221-234.
- De Afspraak*. (2022). VRT NU. Retrieved 30 juli from <https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/de-afspraak/>
- De Afspraak op Vrijdag*. (2022). VRT NU. Retrieved 30 juli from <https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/de-afspraak-op-vrijdag/>
- De Swert, K. (2012). Calculating inter-coder reliability in media content analysis using Krippendorff's Alpha. *Center for Politics and Communication*, 1-15.

- Decre, H., & Willems, F. (2020, 1 oktober). *Evenveel mannen als vrouwen en een opmerkelijke comeback: ontdek hier wie de federale ministers zijn*. Retrieved 30 juli from <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/09/30/bevoegdheden-regering-de-croo/>
- Devroe, R., Erzeel, S., Meier, P., & Wauters, B. (2022). The long-term effects of gender quotas in Belgium. In D. Caluwaerts & M. Reuchamps (Eds.), *Belgian Exceptionalism: Belgian Politics between Realism and Surrealism*. Taylor & Francis.
- Ekman, P., & Cordaro, D. (2011). What is meant by calling emotions basic. *Emotion Review*, 3(4), 364-370.
- Fischer, A., & LaFrance, M. (2015). What drives the smile and the tear: Why women are more emotionally expressive than men. *Emotion Review*, 7(1), 22-29.
- Folke, O., & Rickne, J. (2016). The glass ceiling in politics: Formalization and empirical tests. *Comparative Political Studies*, 49(5), 567-599.
- Gottfried, J. A., Hardy, B. W., Holbert, R. L., Winneg, K. M., & Jamieson, K. H. (2017). The changing nature of political debate consumption: Social media, multitasking, and knowledge acquisition. *Political communication*, 34(2), 172-199.
- Grebelsky-Lichtman, T. (2016). The role of verbal and nonverbal behavior in televised political debates. *Journal of political marketing*, 15(4), 362-387.
- Grebelsky-Lichtman, T., & Bdolach, L. (2017). Talk like a man, walk like a woman: An advanced political communication framework for female politicians. *The Journal of Legislative Studies*, 23(3), 275-300.
- Grebelsky-Lichtman, T., & Katz, R. (2019). When a man debates a woman: Trump vs. Clinton in the first mixed gender presidential debates. *Journal of Gender Studies*, 28(6), 699-719.
- Grebelsky-Lichtman, T., & Katz, R. (2020). Gender effect on political leaders' nonverbal communicative structure during the COVID-19 crisis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 77-89.
- Hall, J. A., Carter, J. D., & Horgan, T. G. (2000). Gender differences in nonverbal communication of emotion. *Gender and emotion: Social psychological perspectives*, 97-117.

- Hall, J. A., Horgan, T. G., & Murphy, N. A. (2019). Nonverbal communication. *Annual review of psychology, 70*(1), 271-294.
- Hayes, A. F., & Krippendorff, K. (2007). Answering the call for a standard reliability measure for coding data. *Communication methods and measures, 1*(1), 77-89.
- Hester, J. B., & Dougall, E. (2007). The efficiency of constructed week sampling for content analysis of online news. *Journalism & Mass Communication Quarterly, 84*(4), 811-824.
- Knapp, M. L., Hall, J. A., & Horgan, T. G. (2013). *Nonverbal communication in human interaction*. Wadsworth.
- Lacy, S., Watson, B. R., Riffe, D., & Lovejoy, J. (2015). Issues and best practices in content analysis. *Journalism & Mass Communication Quarterly, 92*(4), 791-811.
- Luyendijk, J. (2022). *De Zeven Vinkjes*. Uitgeverij Pluim.
- Mast, M. S., & Sczesny, S. (2010). Gender, power, and nonverbal behavior. In J. C. Chrisler & D. R. McCreary (Eds.), *Handbook of gender research in psychology* (pp. 411-425). Springer.
- Oleinik, A. (2011). Mixing quantitative and qualitative content analysis: Triangulation at work. *Quality & Quantity, 45*(4), 859-873.
- Örnebring, H. (2003). Televising the public sphere: forty years of current affairs debate programmes on Swedish television. *European Journal of Communication, 18*(4), 501-527.
- Paelinck, G., Truyts, J., & Dumarey, A. (2020, 30 september). *Bijna 500 dagen sinds verkiezingen: bekijk hier de lange weg richting een nieuwe federale regering in 2 minuten*. Retrieved 30 juli from www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/02/20/tijdslijn-formatie/
- Phutela, D. (2015). The importance of non-verbal communication. *IUP Journal of Soft Skills, 9*(4), 43-49.
- Prasad, B. D. (2008). Content analysis. *Research methods for social work, 5*, 1-20.
- Sinardet, D. (2013). How Linguistically Divided Media Represent Linguistically Divisive Issues. Belgian TV-Debates on Brussels-Halle-Vilvoorde. *Regional & Federal Studies, 23*(3), 311-330.

- Song, Y., & Chang, T.-K. (2012). Selecting daily newspapers for content analysis in China: A comparison of sampling methods and sample sizes. *Journalism Studies*, 13(3), 356-369.
- Terzake. (2022). VRT NU. Retrieved 30 juli from <https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/terzake/>
- Tracy, J. L., & Randles, D. (2011). Four models of basic emotions: a review of Ekman and Cordaro, Izard, Levenson, and Panksepp and Watt. *Emotion Review*, 3(4), 397-405.
- Trilling, D. (2015). Two different debates? Investigating the relationship between a political debate on TV and simultaneous comments on Twitter. *Social science computer review*, 33(3), 259-276.
- Van Remoortere, A. (2017). *Welke politici komen in debatprogramma's en wie debatteert met wie? Een kwantitatieve analyse van de Zevende Dag (1988-2017)* [Universiteit Antwerpen]. <https://anet.be/record/opacuantwerpen/c:lvd:14525378/N>
- Wasike, B. (2019). Gender, nonverbal communication, and televised debates: a case study analysis of Clinton and Trump's nonverbal language during the 2016 town hall debate. *International Journal of Communication*, 13, 251-276.

Bijlagen

Bijlage 1: uitgewerkt codeboek

Code	Bijkomende uitleg
Praktische zaken	
ID Nummer	Nummer die wordt gegeven aan elke persoon die zal geanalyseerd worden.
Naam codeerder	Wie heeft gecodeerd? Is van belang bij het maken van een testsample om de intercoderreliabilty te kunnen testen.
Manifeste variabelen	
Geslacht	Is de persoon die geanalyseerd wordt een man of een vrouw? Hiervoor nemen we de visuele kenmerken die onze samenleving toekent aan ofwel man ofwel vrouw.
Functie van de actor	In welke functie komt deze persoon aan het woord in het debat? Gaat het hierbij om een politicus/politica, een expert(e), journalist(e), andere belanghebbende actor,...?
Onderwerp van debat	Verdelen in verschillende categorieën: gebaseerd op beleidsdomeinen
Actoren in het debat	Wat is de verhouding qua geslacht in het debat? Mogelijkheden: uitsluitend mannen, uitsluitend vrouwen, half mannen half vrouwen, meer mannen dan vrouwen, meer vrouwen dan mannen
Aantal deelnemers	Hoeveel personen nemen deel aan het debat, exclusief moderator(en)?
Tijd	Tijd dat de actor geobserveerd wordt. Maximaal 5 minuten
Debat	Voldoet het geobserveerde fragment aan de definitie van een debat?
Latente variabelen	
Glimlachen	<p>Glimlacht de persoon terwijl hij/zij aan het woord is in het debat?</p> <p>Glimlachen = Uitdrukking van blijheid; spieren rond de ogen worden strakker, kranenpootjes zichtbaar, kaken omhoog en hoeken van de mond diagonaal omhoog (Grebelsky-Lichtman & Katz, 2020)</p> <p>Deze variabele verwijst naar de variabele 'smiling' in het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdoach (2017)</p> <p><u>Codeerinstructie</u>: de antwoordopties zijn te vinden op een schaal, gaande van niet naar (bijna) altijd.</p> <p>Niet: tussen 0 en 10 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.</p> <p>Zelden: vanaf meer dan 10 procent, maar minder dan 40.</p> <p>Soms: even vaak wel als niet</p> <p>Vaak: vanaf meer dan 60 procent tot 85 procent van de tijd.</p> <p>(bijna) altijd: meer dan 90 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.</p>

<p>Woede uitdrukkingen op het gezicht</p>	<p>Wordt er woede uitgedrukt in het gezicht. Hiervoor kunnen drie indicatoren gebruikt worden: verlaagde ogen, het tonen van de onderste tanden en vijandige blikken. (Wasike, 2019) Wenkbrauwen naar beneden, oogleden omhoog, “margins of lips ingetrokken” en lippen kunnen verstrakt staan (Grebelsky-Lichtman & Katz, 2020)</p> <p>Verwijst naar de variabele ‘angry facial expressions’ uit het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017)</p> <p><u>Codeerinstructie</u>: de antwoordopties zijn te vinden op een schaal, gaande van niet naar (bijna) altijd.</p> <p>Niet: tussen 0 en 10 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.</p> <p>Zelden: vanaf meer dan 10 procent, maar minder dan 40.</p> <p>Soms: even vaak wel als niet</p> <p>Vaak: vanaf meer dan 60 procent tot 85 procent van de tijd.</p> <p>(bijna) altijd: meer dan 90 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.</p>
<p>Kleine Handgebaren</p>	<p>Maakt de persoon gebruik van zijn/haar handen om kleinere handbewegingen te maken. Kleine bewegingen in deze context zijn bewegingen waarbij de handen wel binnen de limieten van het eigen lichaam blijven, zogenaamde contractive posture zoals beschreven in het onderzoek van Wasike (2019)</p> <p>Verwijst naar de variabele ‘small movements’ uit het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017)</p> <p><u>Codeerinstructie</u>: tellen van het aantal kleine handgebaren. Een nieuwe beweging start wanneer de vorige beweging (bijna) terug op het startpunt van de beweging is geweest of wanneer er een pauze is geweest tussen bewegingen.</p>
<p>Grote handgebaren</p>	<p>Tegenovergestelde van de kleine handgebaren: bewegingen waarbij de handen buiten de zogenaamde grenzen van het lichaam gaan. Wordt een expansive posture genoemd in het onderzoek van Wasike (2019).</p> <p>Use of large psysical space (Grebelsky-Lichtman & Katz, 2020)</p> <p>Verwijst naar de variabele ‘broad movements’ in het onderzoek van Grebelsky-Lichtman en Bdolach (2017)</p> <p><u>Codeerinstructie</u>: tellen van het aantal grote handgebaren. Een nieuwe beweging start wanneer de vorige beweging (bijna) terug op het startpunt van de beweging is geweest of wanneer er een pauze is geweest tussen bewegingen.</p>
<p>Oogcontact</p>	<p>Wordt in meeste onderzoek aan vrouwen gelinkt. Zouden meer oogcontact onderhouden (Grebelsky-Lichtman & Bdolach, 2017; Mast & Sczesny, 2010). Er is ook onderzoek dat in parlementaire context eerder vindt dat mannen meer oogcontact houden (Álvarez Benito & Íñigo Mora, 2016)</p> <p>Oogcontact = recht in de ogen van de andere persoon kijken (Grebelsky-Lichtman & Katz, 2020)</p>

Oogcontact met andere deelnemers debat & oogcontact met moderator

Codeerinstructie: de antwoordopties zijn te vinden op een schaal, gaande van niet naar (bijna) altijd.

Niet: tussen 0 en 10 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.

Zelden: vanaf meer dan 10 procent, maar minder dan 40.

Soms: even vaak wel als niet

Vaak: vanaf meer dan 60 procent tot 85 procent van de tijd.

(bijna) altijd: meer dan 90 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.

Hoofd knikken

Het zogenoemde 'nodding' wordt vaak beschreven als een eerder vrouwelijk kenmerk. (Mast & Sczesny, 2010)

Wordt er lichtjes geknikt met het hoofd door de actor, wanneer die persoon niet aan het woord is maar luistert naar moderator en/of andere deelnemers debat?

Codeerinstructie: de antwoordopties zijn te vinden op een schaal, gaande van niet naar (bijna) altijd.

Niet: tussen 0 en 10 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.

Zelden: vanaf meer dan 10 procent, maar minder dan 40.

Soms: even vaak wel als niet

Vaak: vanaf meer dan 60 procent tot 85 procent van de tijd.

(bijna) altijd: meer dan 90 procent van de tijd dat de persoon in beeld is.

Bijlage 2: Tabel datamateriaal

Tabel 3

Lijst met afleveringen in de dataset

De Afspraak op Vrijdag	12/03/21	
	03/12/21	
	19/02/21	
	28/05/21	
	29/01/21	
<hr/>		
De Zevende Dag	19/09/21	
	24/01/21	
	27/06/21	
	28/02/21	
	02/05/21	
	31/10/21	
<hr/>		
De Afspraak	01/02/21	21/04/21
	04/03/21	22/12/21
	07/01/21	25/01/21
	09/02/21	29/03/21
	10/03/21	06/12/21
	13/01/21	07/06/21
	17/02/21	23/03/21
	19/01/21	14/12/21
<hr/>		
Terzake	09/03/21	11/06/21
	09/06/21	13/10/21
	10/02/21	04/05/21
	11/08/21	25/05/21
	15/10/21	26/04/21
	17/03/21	23/11/21
	20/01/21	01/12/21
	29/07/21	03/03/21

Bijlage 3: kruistabel met variabelen van OVb en OVC

Tabel 4

Kruistabel geslacht met oogcontact deelnemers, oogcontact moderator, glimlachen, woede en knikken

	Man	Vrouw	Totaal
Glimlachen			
Niet	63	20	83
% binnen geslacht	49,6%	35,7%	45,4%
Zelden	37	12	49
% binnen geslacht	29,1%	21,4%	26,8%
Soms	19	14	33
% binnen geslacht	15,0%	25,0%	18,0%
Vaak	8	10	18
% binnen geslacht	6,3%	17,9%	9,8%
Woede			
Niet	103	47	150
% binnen geslacht	81,1%	83,9%	82,0%
Zelden	15	7	22
% binnen geslacht	11,8%	12,5%	12,0%
Soms	7	2	9
% binnen geslacht	5,5%	3,6%	4,9%
Vaak	2	0	2
% binnen geslacht	1,6%	0,0%	1,1%
Knikken			
Niet	40	15	55
% binnen geslacht	31,5%	26,8%	30,1%
Zelden	37	14	51
% binnen geslacht	29,1%	25,0%	27,9%
Soms	32	15	47
% binnen geslacht	25,2%	26,8%	25,7%
Vaak	14	12	26
% binnen geslacht	11,0%	21,4%	14,2%
(Bijna) Altijd	4	0	4
% binnen geslacht	3,1%	0,0%	2,2%
Oogcontact deelnemers			
Niet	2	0	2
% binnen geslacht	1,6%	0,0%	1,1%
Zelden	31	20	51
% binnen geslacht	24,4%	35,7%	27,9%
Soms	54	18	72
% binnen geslacht	42,5%	32,1%	39,3%
Vaak	33	16	49
% binnen geslacht	26,0%	28,6%	26,8%
(Bijna) Altijd	7	2	9
% binnen geslacht	5,5%	3,6%	4,9%

	Man	Vrouw	Totaal
Oogcontact moderator			
Zelden	2	5	7
% binnen geslacht	1,6%	8,9%	3,8%
Soms	22	18	40
% binnen geslacht	17,3%	32,1%	21,9%
Vaak	88	27	115
% binnen geslacht	69,3%	48,2%	62,8%
(Bijna) Altijd	15	6	21
% binnen geslacht	11,8%	10,7%	11,5%